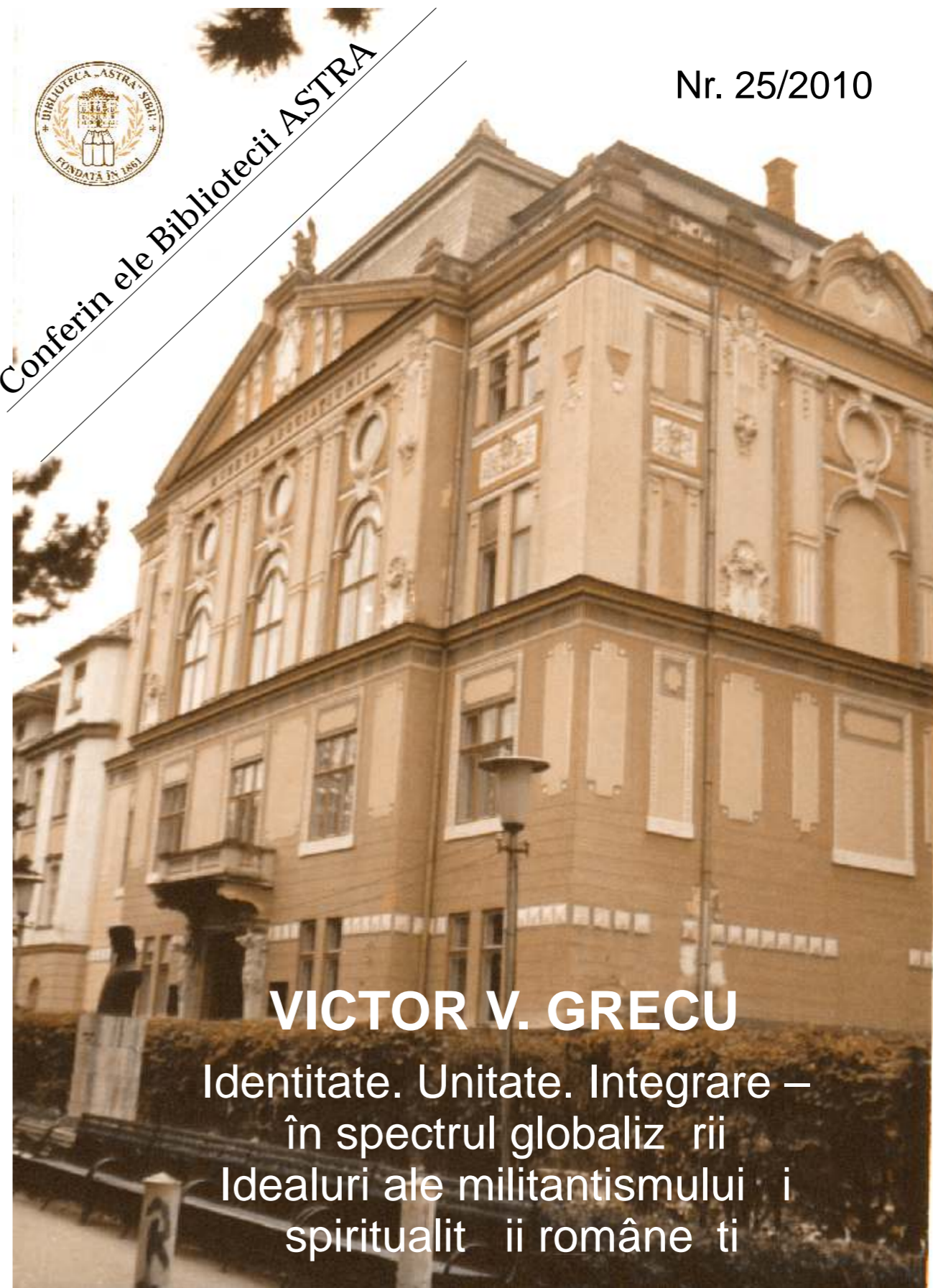

Biblioteca ASTRA,
Corpul B

Foto: Daniela Rusu

Conferințele Bibliotecii ASTRA

Nr. 25/2010

VICTOR V. GRECU

Identitate. Unitate. Integrare –
în spectrul globalizării
Idealuri ale militantismului și
spiritualității românești

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele ASTREI

**VICTOR V. GRECU: *Identitate. Unitate. Integrare –
în spectrul globalizării. Idealuri ale militantismului și spiritualității românești***

Coordonatorul colecției: Onuc **Nemeș-Vintilă**
Grafică copertă: Daniela **Rusu**
Editor: Ioana **Butnaru**
Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 15 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

CONSILIUL JUDEȚEAN SIBIU
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Str. G. Barițiu, nr. 5-7, cod 550178
Sibiu, ROMÂNIA
Tel.: +40 269 210551, +40 369 561731, fax: +40 269 215775
Web: <http://www.bjastrasibiu.ro>, e-mail: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: 1843 - 4754

Victor V. GRECU
(n. 1937)

Date bio-bibliografice

DATA NAȘTERII: 25 mai 1937, Sibiu

STUDII: Liceul Militar „Dimitrie Cantemir”, Predeal, Liceul „Gheorghe Lazăr” Sibiu, 1954. Facultatea de Filologie, Istorie, Filosofie, a Universității „Babeș-Bolyai” Cluj, 1959.

Gradul definitiv, în învățământul liceal, specialitatea *Filosofie*, la Universitatea din Timișoara, 1963.

DOCTOR ÎN FILOLOGIE, la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, 1973, specialitatea *Limbă literară, stilistică*, cu teza: *Cultivarea și unificarea limbii române literare în Transilvania, în secolul al XIX-lea*.

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC DE DOCTORAT, din 1995, domeniul Științe Umane, ramura de știință Filologie, specializarea *Stilistică și poetică*, având în prezent în îndrumare 21 de doctoranzi și 36 cu titlul științific confirmat.

DOCTOR HONORIS CAUSA, al Universității din Oradea, 2003, și al Universității „Aurel Vlaicu”, din Arad, 2005.

Vechime totală în învățământ: 49 de ani; 45 de ani în învățământul superior.

În prezent: profesor consultant la Facultatea de Litere și Arte a Universității „Lucian Blaga”, Sibiu.

Activități și funcții îndeplinite: profesor în învățământul liceal (1959–1962), șef Secție Învățământ Oltenia (1963–1965), din 1965 la Institutul Pedagogic / Institutul de Învățământ Superior Oradea: asistent cu delegație de lector (1965), lector, 1967, apoi, după transferarea, din motive familiale, la Sibiu, la Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, conferențiar, 1990, profesor universitar titular, 1992 și în prezent. Din 1995 conducător științific de doctorat.

Din 1980 și în prezent, în paralel, cercetător științific principal I al Academiei Române, la Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române, funcție pe care o continui în calitate de colaborator extern la grantul *Dicționarul general al literaturii române și Monografia „Tribunei”*, fiind, totodată,

și redactor șef la revista Institutului, *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu*.

Funcții universitare îndeplinite: șef de catedră Oradea–Sibiu, 1966–2004, la Oradea: prodecan, 1987–1968, decan, 1968–1970, prorector 1971–1973 la desființarea postului respectiv, secretar științific al Senatului, 1968–1971, prorector al Seminarului Pedagogic Universitar, 1970–1975.

Cursuri universitare predate: *Limba Română Contemporană*, Introducere în Lingvistică (anul I), Introducere în Lingvistica Romanică (curs special), (an III), Gramatica Limbii Române (an I, II), Istoria Lingvisticii Românești (an III, IV), Lingvistică Generală și Comparată (an I, IV), Istoria Limbii Române Literare (an III), *Limba și Stilul Poeziei și Prozei Scriitorilor Clasici* (anul III), Stilistică (an IV), Folclor Literar Românesc (an I), Curs special de Literatură Universală Comparată (an IV), Introducere în Metodologia Cercetării Științifice-Filologice (anul I), Lingvistică Structurală și Matematică, curs special (anul IV), Stilistica Generală și Funcțională (anul IV), Expresivitatea Limbajului Operei Literare (anul IV), (precum și seminarii la diverse discipline). *Limba Română Contemporană* (anul I-III) Univ. „Spiru Haret”, Colegiul de Instructori Blaj (1993-2000), *Istoria Limbii Române*, (an II), *Istoria Limbii Române Literare* (an III), Univ. „Sapientia”, Cluj-Napoca, Sapientia – Erdély Magyar Tudományegyetem, Kolozsvár, Facultatea de Științe, Miercurea Ciuc, 2002-2007.

Cursuri editate: *Folclor Literar românesc*, partea I, Oradea, 1968; *Limba română contemporană*, Tipografia Universității București, 1974; *Introducere în lingvistică*, Oradea, 1975, *Lingvistică generală și comparată*, vol. I, Sibiu, 1979, *Lingvistică generală și comparată*, vol. I, ed. a II-a, Editura „Alma Mater”, Sibiu, 2002; *Limba română contemporană*, vol. II, ed. a II-a, Editura „Alma Mater”, Sibiu, 2003; *Lingvistică generală și comparată*, vol. II, Editura „Alma Mater”, Sibiu, 2004; *Limba română contemporană*, vol. I, ed. a II-a, Editura „Alma Mater”, Sibiu, 2005, *Istoria limbii române*, Editura „Sapientia” Cluj-Napoca, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2005, *Stilistică generală și funcțională*, Sibiu, 2006.

Activitate științifică: 157 studii și articole în toate revistele științifice de specialitate din țară, precum și peste hotare: *Limba română*, *Studii și cercetări lingvistice*, *Fonetică și Dialectologie*, *Memoriile Secțiunii de Științe Istorice*, Academia Română, *Revista de istorie*, București, *Limbă și literatură*, *Limba și literatura română*, *Societatea de Științe Filologice din România*, *Cercetări de lingvistică* (Cluj, Acad. Română), *Studii și cercetări științifice* (Bacău), *Revista*

Română (Iași), *Buletin științific* (Baia Mare), *Lucrări științifice* (Oradea), *Cercetări de limbă și literatură* (Oradea), *Apulum* (Alba Iulia), *Ziridava* (Arad), *Reflexe* (Reșița), *Cercetări de limbă și literatură* (Sibiu), *Transilvania* (Sibiu), *Filologie și istorie*, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române, Sibiu, 1990, *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române* (Sibiu), *Studii și cercetări de etnologie*, Institutul de Cercetări Socio-Umane (Sibiu), *Limba Română* (Chișinău, R. Moldova), *Revista de lingvistică și știință literară*, Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe (Chișinău, R. Moldova); în volume: *Studii despre N. Bălcescu*, București, 1969, *Centenarul revistei „Transilvania”*, Sibiu, 1969, *Centenarul Societății pentru Fond de Teatru Român*, București, 1972, *ASTRA – 125 de ani la înființare*, București Sibiu, 1987, *Împlinire și speranță*, Sibiu, 1992, *Săliștea Sibiului străveche vatră românească*, Sibiu, 1990 etc.

14 cărți în edituri de stat ori sub egida unor foruri științifice naționale din țară, 1 în Italia, în colaborare cu I. N. Ciolan (*Transilvania – ultima prigoană maghiară*, Roma, Edizioni Europa, Italia, 1980); *Visarion Roman – pedagog social*, în colaborare cu I. N. Ciolan, 1970, *Monografia Institutului Pedagogic Oradea*, Oradea, 1973; *Studii de istorie a lingvisticii românești*, București, 1971, *Școala Ardeleană și unitatea limbii române literare*, Timișoara, 1973; *Revoluția, Unirea, Independența în Transilvania*, Cluj, 1984; *Limbă și Națiune*, Timișoara, 1986; *ASTRA în lupta pentru făurirea statului național unitar român*, București-Oradea, 1987; *Idealul unității naționale în presa românească*, Cluj, 1996, *Facultatea de Litere, Istorie și Jurnalistică la 75 de ani de existență*, Editura Universității „L. Blaga”, Sibiu, 1995 etc.

Redactor șef: *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române*, ajuns la vol. XVII, și la *Cercetări de limbă și literatură* (Societatea de Științe Filologice din România), ajuns la tom XIII, *Filologie și istorie*, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române, Sibiu, 1990.

Redacție și coordonare științifică: *Monografia Institutului Pedagogic Oradea*, 1974, *200 de ani de învățământ pedagogic la Sibiu*, Societatea de Științe Filologice din România, Sibiu, 1987, *ASTRA – 125 de ani de la înființare*, Academia Română, Societatea de Științe Filologice din România, Sibiu, 1987, *Săliștea Sibiului străveche vatră românească*, Sibiu, 1990, Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane, *Semicentenar (1956-2006)*, Sibiu, Editura Honterus, 2006.

Activități științifice și universitare internaționale: în anul 1992 am participat în S.U.A., cu comunicări, la cel de-al IV-lea Congres Internațional de Dialectologie și

Cultură Macedo–Română, la Sacred Heart University, Fairfield, New Haven, Connecticut, și am susținut prelegeri, expuneri și comunicări la diverse sesiuni științifice, simpozioane și universități: Kitckener, Hamilton, Ontario – Canada; Jackson, Michigan, Detroit, Cleveland - Ohio, Princeton, Philadelphia – New Jersey, Orlando – Florida etc.

În anul 1998 am desfășurat activități didactice și științifice la Universitatea Rennes 2, Franța, inițiind și dezvoltând fertile relații de parteneriat și cooperare.

Modular, 22 ore, cursuri la: Univ. „Alec Russo”, Bălți, R. Moldova, 2001, 2003; Univ. de Stat, „B. P. Hașdeu”, Cahul, R. Moldova, 2004; Univ. de Stat Chișinău, R. Moldova, 2007; Univ. de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, R. Moldova, 2005, 2006, 2007; Univ. Națională „Iuri Fedicovyci”, Cernăuți, R. Ucraina, 2007, 2008.

Prezență în organisme și foruri științifice: membru al Asociației Oamenilor de Știință din România / Academia Oamenilor de Știință din România, din 1973; al Societății de Științe Filologice din România, din 1968; vicepreședinte al Consiliului Național al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român ASTRA, din 1990 și în prezent, membru al Biroului Executiv al Congresului Spiritualității Românești, 2004.

Distincții: „Profesor fruntaș”, 1964, „Medalia Muncii”, 1969, „Ordinul Muncii” clasa a III-a, 1972, Diploma de onoare a Senatului Universității „Lucian Blaga”, 2000. Diploma de excelență a Congresului Spiritualității Românești, 2003, Medalia „Merite pentru învățământ” clasa I, 2004, diploma de excelență a Facultății de Litere și Arte, 2009, *Gratulatio*, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române, 2010.

Sunt căsătorit, soția mea, Grecu Marinela, născută Miu, este învățătoare, gr. I, pensionară. Avem un băiat, Grecu Victor, inginer.

Domiciliul stabil al subsemnatului este în Sibiu, str. Zaharia Boiu, nr. 4A, 550006; telefon: 0269 / 21 68 10, mobil: 0744 379663.

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i> (nr. 1)
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i> (nr. 2)
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i> (nr. 3)
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i> (nr. 4)
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i> (nr. 5)
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931-</i> (nr. 6)
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i> (nr. 7)
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007	(nr. 8)
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i> (nr. 9)
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i> (nr. 10)
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i> (nr. 11)
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i> (nr. 12)
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i> (nr. 13)
Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i> (nr. 14)
Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i> (nr. 15)
George Banu	<i>Actorul european</i> (nr. 16)
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i> (nr. 17)
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i> (nr. 18)
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i> (nr. 19)
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i> (nr. 20)
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i> (nr. 21)
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i> (nr. 22)
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i> (nr. 23)
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i> (nr. 24)
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării. Idealuri ale militantismului și spiritualității românești</i> (nr. 25)

Victor V. GRECU

**IDENTITATE. UNITATE. INTEGRARE - ÎN SPECTRUL
GLOBALIZĂRII. IDEALURI ALE MILITANTISMULUI ȘI
SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI**

„Trebue să ne unim respectând identitatea fiecăruia”.

Jaime Gil-Aluja

Emulația ideologică circumscrisă înfăptuirii idealurilor de libertate, emancipare și unitate națională, ca și a combustiei și tenacității inițiativelor și acțiunilor social-politice și culturale înnoitoare, revoluționare, consacrate acestora, s-a caracterizat, de-a lungul evoluției istorice, printre altele, prin două însușiri esențiale, ce reprezentau, totodată, și două virtuți definitorii: *clarviziunea istorico-politică și militantismul*, ale căror surse și finalități aveau mobiluri primordial patriotice.

Examinarea acestui complex proces evolutiv pune în lumină și oferă mărturii ineluctabile privind romanitatea, unitatea, identitatea și integrarea civilizațională, acestea reprezentând coloanele de susținere a istoriei românilor, în aspirația unanimă, pe plan general românesc, de emancipare și unitate. La baza tuturor preocupărilor și eforturilor convergente, a ofensivei comune, desfășurată de fruntașii luptei naționale, au stat postulatele identității, unității și emancipării naționale, în contextul civilizației europene și al voinței sincronizării cu aceasta.

În interdependența acestora, identitatea dobândește astăzi o pondere și o semnificație aparte. Ea devine, apreciază reputatul academician Alexandru Zub, „o temă obsesivă și obsedantă a timpului nostru, poate cea mai caracteristică pentru secvența postmodernă a istoriei”¹, cum accentuează și Anatol Petrencu: ”urmărită în planul istoriografiei propriu-zise, chestiunea identității se vedește nu doar actuală, ci și de amplă perspectivă”².

O aprofundare diacronică a conținutului și sferei conceptelor de romanitate / latinitate, identitate, unitate, ca și cel de integrare civilizațională, angajează puzderie de fapte smulse cu tenacitate surselor celor mai variate, în legătură cu care s-a scris o impresionantă și extrem de valoroasă bibliografie. În perimetrul vast al acesteia triumfă, prin noianul de fapte, anvergura informațională impresionantă, profunzimea și veridicitatea interpretărilor și comentariilor, și stringența actualității ei, lucrarea pasionatului istoric Adolf Armbruster³, care marchează un moment auroral, de răscruce, în evoluția preocupărilor consacrate acestor idealuri, reprezentând un triumf al istoriografiei actuale românești.

Excerptarea noianului informațional al presei românești, de la începuturile ei, și al celei străine de pe teritoriul patriei noastre, – unele colecții complete aflându-se *numai* la Biblioteca ASTRA–, alături de diversele lucrări și studii de specialitate, desfășurată cu minuție și obidă, cu perseverență și tenacitate, vreme de peste 25 ani^{*}, tezurizată sistematic într-un volum masiv

¹ Alexandru Zub, *Cuvânt înainte* la vol. *Basarabia. Dilemele identității*, Fundația Academică “A.D. Xenopol”, Iași, Editura Dosoitei, 2001, p. 11.

² Anatol Petrencu, *În serviciul zeiței Clio*, Chișinău, 2001, citat de Al. Zub, *op. cit.*, p. 20.

³ Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 1993, p.349.

* Pentru înlesnirea consultării și parcurgerii cărora, uneori chiar la domiciliu!...– cu sfidarea temerară a rigorilor, în pofida și cu eludarea draconicelor prohibiții și cu riscul dramaticelor repercusiuni securisto-comuniste! – pentru înțelegerea și sprijinirea, de aleasă noblețe umană și frumusețe morală, colegială, împărtășim, din căușul inimii, nehotarnică și cordială

de fișe bibliografice și de texte, parțial valorificate în cărțile publicate anterior, a facilitat și a stimulat, acum, o examinare și comentare pluridisciplinară, multilaterală, pe meridiane și din perspective diverse, a belșugului faptelor și mărturiilor, permițând o abordare profundă și coerentă a acestora, în interdependența lor, în dialectica unuia și aceluiași proces istoric evolutiv, prin raportarea la epocă dar și în conexiune cu diversele concepții, tendințe și orientări ale exegeticii actuale în domeniile respective, menită să pună în lumină și în circulație principalele opinii și convingeri, deopotrivă cu eforturile necurmte, inițiativele, preocupările temerare, convergente, de un structural și tonificator mobil patriotic, ale acțiunii unitare și comune, pe întreg cuprinsul teritoriului etnic românesc, în orizontul cronospațial dat, pentru libertate, pentru apărarea identității etno-culturale, pentru unitatea limbii și culturii în lupta pentru înfăptuirea unității statale-politice, pentru emancipare și integrarea civilizațională europeană și universală, în conjugarea aspirațiilor propășirii, în coexistența lor, în rodirile globalizării.

Un segment al acestei trudiri jertfelnice reprezintă și exegeza de față.

*

Conceptele de romanitate și identitate sunt două realități substanțiale identice, alcătuind o unitate dialectică, organică, două concepte complementare aflate într-un raport de interdependență; una nu poate fi definită fără conectarea celeilalte.

gratitudine, adăstând în taina cuvintelor îngenunchiate lângă nerostire, distinșilor Colegi, neîntrepuți în vrednicie românească, împlinind crezul slujirii la altarul iubirii de oameni, și îngemănați în patosul creației – căci, spunea Blaga, „singurul surș al tragediei noastre este creativitatea” –, tare crezând că numai creația poate scoate pe om de sub tirania timpului și de sub blestemul morții!, numai ea e veșnică – hărăzindu-și destinul și arderea *ilustrei ASTRA*: ION HOLHOȘ, ELENA DUNĂREANU, LIDIA BĂNCESCU, MIRCEA AVRĂM, AUREL COTU, NICULAE GASTONE, LUCIAN CORNEA, ION MARIȘ, ION ONUC NEMEȘ, *Quod bonum faustumque sit!*

Romanitatea simbolizează emblema identității, pune în lumină însemnele identității, așa cum identitatea își găsește oglindirea în romanitate, deslușindu-și esența și valențele semantice în romanitate, temei și simbol al unității.

În conceptul de romanitate fuzionau principalele idei ce reprezintă adevăruri axiomatiche: descendența romană a poporului român; continuitatea, permanența elementului roman în Dacia, abandonată de Aurelian barbarilor; unitatea de neam a românilor din întreg teritoriu locuit de ei; latinitatea limbii române; esența romană a unor obiceiuri și datini populare etc., care configurau conceptul de identitate.

Aceasta s-a perpetuat viguros, îmbogățindu-și sfera și primenindu-și conținutul cu note esențiale suplimentare, emanații ale noului climat geopolitic, cunoscând, uneori, note grave¹, dar consolidându-se neîntrerupt, în revigorarea și fortificarea căreia conștiința colectivă autohtonă a romanității și latinității a reprezentat inegalabilul ei suport moral.

Identitatea proprie reprezintă cartea de vizită, poarta deschisă ferm către integrarea europeană, ideal care, în aspirația integrării civilizaționale, a traversat veacurile; în forța și capacitatea regenerării căruia poporul român și-a ivit și fortificat vocația perenității!, pentru triumful căreia, în arealul *Romanității orientale*, termen atât de drag lui Nicolae Iorga, Basarabia reprezenta „răspântia răspântiilor”², de-a lungul *apei care ne unește!*

În zarea acestor raționamente, folosirea sintagmei, „în căutarea identității”, trebuie evitată; ea nu este proprie, oportună, legitimă, nu reflectă realitatea istorică, inoculând discuțiilor și preocupărilor, cum deja s-a

¹ Alexandru Zub, în vol. *Basarabia. Dilemele identității*, Fundația Academică, „A.D. Xenopol”, Iași, Editura Dosoftei, 2001, p. 11.

² *Ibidem.*

remarcat, o tonalitate patetică (cum dramatică a fost în secolul al XIX-lea – vezi Alecu Russo, G. Bariț, Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu¹ – , care a făcut să se vorbească de „războiul limbilor”, în Transilvania – în rivalitatea limbilor româno-maghiară – și în Principate – în competiția limbilor româno-franceză) și ca atare sintagma respectivă trebuie abandonată.

Potrivit unei asemenea premise și viziuni eronate, unele studii, apărute de curând, evoluând pe diverse spații și traiectorii interdisciplinare, au pornit fremătător, în... identificarea!? *identității!*². Dar această *identitate* este o realitate, o avem, este a noastră și nu o poate contesta nimeni, ne aparține exclusiv, nu ne-a „răpit-o” nimeni, există de peste două mii de ani!, din vârsta etnogenezei românilor³, recunoscută astăzi unanim, încât nu mai prezintă un „miracol” pentru nimeni! Și pe care romanitatea tocmai îl explică.

Imperativul actual este și trebuie să fie apărarea, *păstrarea* identității, fortificarea ei! Această realitate și acest imperativ le consfințește granitic acad. Mihai Cimpoi, printr-o inspirată și originală metaforă a poporului și destinului basarabean („Ulysele”) „... Ulysele [basarabean]... nu se află, de fapt, în *căutarea identității* (s.n!) pierdute, ci caută să își păstreze *identitatea* (s.n.)..., în propria Ithaca”⁴.

Tocmai și această problemă caută să o elucideze studiul de față.

¹ Victor V. Grecu, *Studii de istorie a lingvisticii românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică 1971, p. 173-227.

² Cum apare în titlul Simpozionului internațional, *Românii din afara granițelor țării. Evoluție istorică și situație prezentă în contextul integrării României în Uniunea Europeană*, Iași Chișinău, 8-12 oct. 2006, Organizat de Univ. „Al. I. Cuza”, Iași și Desp. ASTRA, Iași, coord. de Mircea-Cristian Ghenghea, Iulian Pruteanu-Isăcescu, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2006, (A. Moșu: „în căutarea identității”..., p.11; Mircea-Cristian Ghenghea: „păstrarea identității naționale”, p.9).

³ I. I. Rusu *Etnogeneza românilor*, București 1981; Nicolae Stoicescu, *Continuitatea românilor*, București 1980, *idem*, *Unitatea românilor în evul mediu*, 1983.

⁴ Mihai Cimpoi, *Basarabia sub steaua exilului*, București, 1994, p.212; *idem*, *O singură literatură română*, în 22, XII, 40(65), 2-8.X.2001, p. 16.

*

Actualitatea își asumă, cu emfază, revelația unor adevăruri axiomatiche asupra evoluției comunității și civilizației umane, între care cel al destinului națiunilor în perspectivele globalizării deține un rol fundamental.

Prezentul este tot mai mult și, poate, mai patetic preocupat de imperativul păstrării identității etnice și culturale în iureșul ispitelor globalizării.

Identitatea este rezultanta unui îndelungat proces de evoluție a omenirii, unitară ca gen, în complexitatea și diversitatea structurilor civilizaționale, sedimentate embrionar din vremuri îndepărtate. Din această unitate a genofondului uman s-au desprins, prin evoluții specificate, diversitățile etnice care compun etnosfera. Ea devine, astfel, rădăcina fiecărui grup uman ca entitate socială, a căror tendință spre *unitatea originară*, la scara dinamicii entităților sociale culminează cu civilizațiile. Unitatea aceasta primordială o învederează miturile, această „bibliotecă a oralității condensate”(acad. Tudorel Postolache) și, totodată, mai cuprinzător, religia profundă, arhetipurile depozitate în „inconștientul universalizat al omului”¹. Unitatea originară, divino-umană, cum ar spune Nichifor Crainic, n-a dispărut, așadar, odată cu ieșirea omenirii din faza sa universală, ci s-a fixat în inconștientul universalizat al speciei umane, așa încât nu se poate ignora acest substrat al devenirilor omenești, reflectat, într-o viziune consecvent dialectică, în relația dintre această unitate genetică originară și diversitatea procesuală a devenirilor omenești, condensată în multitudinea/diversitatea profilurilor identitare, a identităților etnice, naționale².

¹ Ilie Bădescu, *Criza civilizațională sau despre teoria succesiunii coexistente pe scurt*, în *Academica*, XIX (221-222), 2009, nr. 3-4, martie-aprilie, p.57-63.

² *Ibidem*, p.58.

Dar acest deziderat cardinal, cu preocuparea febrilă, care îi circumscrie suveranitatea, nu reprezintă o achiziție a vremurilor noastre, ci a constituit o constantă care a dinamizat convergența eforturilor generale și unanime ale popoarelor de-a lungul istoriei lor. Postulatele esențiale, guvernând destinul și evoluția națiunilor și civilizației lor, au fost formulate lapidar și proclamate vibrant de fruntații luptelor naționale, cu mult înainte; imperativele primordiale se întâlnesc la generațiile anterioare, în gândirea și preocupările cărora au cunoscut o expresie clarvăzătoare și o acțiune tenace, încât ivirea și rememorarea lor astăzi este menită să illustreze convingător comunitatea și continuitatea de idealuri, de aspirații și acțiuni pe plan general românesc, *osmoza ideologică*, să fortifice emulația generală pentru emancipare și unitate, pentru integrare civilizațională, să confere noi orizonturi și perspective, integrându-le într-o organică și istorică luptă politică.

Aceasta pentru a demonstra, a rezulta și convinge, spre surprinderea, unora sau, poate, spre decepția altora, că aceste adevăruri mântuitoare nu sunt o izbândă a perioadei actuale, ci ele își au rădăcinile și premisele în gândirea și acțiunile înaintașilor.

*

Convingerea privind semnificația vitală a limbii pentru identitatea etnică și culturală, pentru existența unei națiuni, pentru unitatea politică, reprezintă un adevăr axiomatic fundamental, care străbate întreaga gândire social-politică și națională românească, fiind recunoscut și proclamat lapidar și cu patos de toți reprezentanții de seamă ai culturii românești, de la începuturile ei și până astăzi. Toți au fost conștienți de crezul exprimat magistral de ex președintele

Academiei Române, Eugen Simion, că „*limba națională este entitate sacră pentru un popor, pentru că este cel dintâi semn al identității sale*”¹.

Învestită cu o semnificație cardinală, limba națională a reprezentat obiectul preocupărilor convergente, necurmăte, ale generațiilor succesive de învățați de pe întreg cuprinsul românesc², care au relevat însemnătatea ei pentru definirea identității etno-culturale a românilor, locul și rolul ei în ofensiva, de proporții naționale, pentru emancipare și unitate, în preocupările concentrice și eforturile convergente pentru integrarea culturală la nivel european.

Unitatea limbii este cea mai puternică și, totodată, mai accesibilă, mai limpede și mai convingătoare mărturie a identității etnice a tuturor românilor încât „*un argument mai convingător pentru unitatea etnică [s.n.] a românilor din nordul și din sudul Dunării, în afară de limbă și nume nu se poate invoca*”³.

Lupta pentru limbă, pentru cultivarea și unificarea ei a fost, de-a lungul veacurilor, pentru toți marii învățați ai neamului, lupta pentru apărarea naționalității și identității naționale, o componentă a luptei politice pentru emancipare, suveranitate și unitate politică⁴, pentru sincronizarea cu ritmul evoluției civilizației celorlalte țări europene.

¹ Eugen Simion, *Unitatea limbii române*, în volumul *Limba română și varietățile ei locale*, București, Editura Academiei Române, 1995, p. 7.

² Victor V. Grecu, *Unitatea limbii române – factor al unificării politice*, în volumul *Un lingvist pentru secolul XXI. Materiale ale Colocviului internațional Filologia secolului XXI* (Bălți, 18-19 mai 2001), Chișinău, Editura Științifică, 2002, p. 81-87.

³ Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Varietatea limbii române*, în volumul *Limba română și varietățile ei locale*, București, Editura Academiei Române, 1995, p. 24.

⁴ Victor V. Grecu, *Unitatea limbii române – factor de fortificare a conștiinței unității naționale și a luptei pentru unificarea politică*, în *Revista de lingvistică și știință literară*, Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Editura Academiei de Științe a Moldovei, 2001, nr. 1-6, p. 67-85, Tipografia Reclama, 2004.

*

Ca, de altfel, toate componentele fundamentale ale spiritualității românești, care îi conturează și îi definesc fizionomia, conștiința romanității, respectiv a latinității, își cunoaște premisele și întruparea în tradiția populară, în cultura populară, fiind perpetuată și amplificată prin creațiile folclorice, avându-și temeiurile trainice în conștiința colectivă a românilor. Patrimoniul popular a conservat și perpetuat conștiința romanității, a latinității, care a constituit matricea dezvoltării unitare a poporului român¹. Tradiția și cultura populară preiau și colportează ideile din epoca etnogenezei, în care aceste realități sunt trăite și sedimentate adânc și durabil, în conviețuirea cu romanii. Conștiința romanității, latinității, continuității și unității are un caracter autohton; ea s-a întemeiat pe tradiția descendenței romane, pe etnonimul (etniconul) *romanus-român*, ca rezultat al conștiinței autohtone colective, fiind puternic și constant afirmată și perpetuată în creația populară, în tradițiile cultice ori ritualice, în fondul popular legendar despre începutul românilor².

În osmoza complexă și sincretismul formelor de civilizație în evoluția lor, romanizarea a operat modelarea acestora potrivit propriilor tipare, adaptându-le modelelor sale specifice și transmițându-le întruchiparea proprie, metatextele vechilor rituri fiind decantate și dobândind o nouă configurație³ și un nou veșmânt latin⁴.

Romanitatea și latinitatea se întrupează și se dezvăluie în ipostaze și variante diverse în întreg patrimoniul folcloric; vestigiile și pecetele romanității se atestă și se relevă pretutindeni: prin achiziții ale civilizației romane, numele

¹ Victor V. Grecu, *Romanitate-unitate, în tradiția populară în Studii și cercetări de etnologie*, volum îngrijit de Ilie Moise, Sibiu, Editura Academiei Române, tom IX, 1995, p. 53-60.

² Cf. A. Armbruster, *op.cit.*, p.206,208,215,294,295.

³ Cf. Mihai Pop, în *Magazin Istoric*, XIII, 1979, nr.1, p. 31.

⁴ O. Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească*, București, 1979, p. 7.

unor împărați romani, zeițăți romane, figuri celebre ale Romei antice, ritualuri și rituri, ori alte mărturii reprezentând transferuri directe, dar, mai bogat și grăitor, prin modul de viață, portul popular, credințe și obiceiuri, practici de cult, nupțiale ori funerare etc., toate relevă aceleași tradiții din epoca romană. La străvechile obiceiuri de Crăciun și Anul Nou s-a adăugat un important aport roman¹, care le-a imprimat fizionomia și finalitățile, direcțiile de evoluție, perpetuate până astăzi, ca și obiceiurile de Florii (*Floralia romană*, sărbătoare în cinstea zeiței Flora), ori de Rusalii, sărbătoare de origine romană², sau obiceiurile românești prilejuite de ciclul agricol, de strângerea recoltelor, de păstorit, ori jocurile de copii și atâtea altele.

Conștiința romanității și latinității este prezentă, în expresii covârșitoare, în toate speciile și genurile creației folclorice, de la doine la balade, de la creațiile epice la teatrul popular, în textele ce însoțesc diversele ritualuri și datini, în colinde. Întâlnim, astfel, pe întregul nostru spațiu folcloric, același sistem de versificație populară, avându-și sorgintea în latina populară, aceeași terminologie, de asemenea de origine latină în cea mai mare parte³, aceleași imagini-simbol moștenite în lirica orală. Aceleași sunt, prin factura lor latină, și categoriile folclorice întâlnite în diverse regiuni, iar, în cadrul lor, temele subiectele și motivele revin, de asemenea, de la o zonă la alta, vădind cu tărie, prin originea lor latină, o grăitoare unitate și oglindind conștiința unității. Unitatea geografică, teritorială ce caracterizează cultura populară românească,

¹ P. Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români*, în vol. *Omagiu prof. I. Bărbulescu*, în *Arhiva*, Iași, 1931, p.92-93.

² T. Herseni, *Forme vechi de cultură românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 295-301.

³ Dumitru Pop, *La question de l'héritage latin dans le folklore roumain*, în *Dacoromania*, Jahrbuch für Östliche Latinität, Freiburg, München, 1, 1873, p. 263-269.

asemenea limbii¹ este un câștig și un produs al romanității, o consecință și o reflectare a latinității, componente ale conștiinței identității etno-lingvistice.

Dintre celelalte componente ale patrimoniului popular, datinile și obiceiurile constituie cel mai autentic și grăitor document al conștiinței colective a romanității și latinității, iar prin răspândirea și circulația lor, relevând unitatea etnografică și folclorică, ilustrează convingător și fortifică imprezibil conștiința unității. Evidențierea acestei realități nu poate ignora invocarea figurii legendare a împăratului Traian, în textele consacrate ritualurilor agrare, mai ales ale *Plugușorului*, (*A venit mai an/ Bădița Traian...*) colindă de factură romană², o revelație a romanității și mărturie a conștiinței latinității și care, prin „existența unor crâmpie poetice și a unor urme din obiceiul respectiv la popoarele romanice ne demonstrează originea ei latină³, relevând, totodată, cum consideră N.M. Băeșu, că „formele rudimentare ale obiceiurilor și poeziei plugușorului au început să existe încă în preistoria popoarelor est-romanice”⁴.

Conștiința romanității, componentă a conștiinței unității naționale, se degajă din toate segmentele și structurile spiritualității populare românești, care o propulsează și o fortifică. Ea asigură desprinderea unui univers spiritual românesc de pe un fundal de romanitate pură. Iar conștiința unității, clădită pe conștiința romanității reprezintă cea mai de seamă avuție a ei, temeiul dăinuirii, al *perenității românilor* în istorie⁵.

¹ Victor V. Greco, *op. cit.*, p. 55.

² Ioan Horațiu Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București, Editura Albatros, 1986, p. 449.

³ Pavel Ruxăndoiu, *Formele descriptive ale poeziei riturilor agrare*, în *Analele Universității București*, Seria Științe Sociale, XII, 1963, p. 119.

⁴ N.M. Băeșu, *Poezia populară moldovenească a obiceiurilor de Anul Nou*, Chișinău, 1972, p. 64.

⁵ Ioan N. Ciolan, Victor V. Greco, *Visarion Roman. Pedagog social*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 28.

*

În scrierile religioase, traducătorii și autorii acestora, cărturari înzestrați cu o bogată cultură, preiau și poartă mai departe ideile, largesc baza documentară prin angajarea vestigiilor și izvoarelor, le conferă un prestigiu de autoritate, de gravitate, le situează, în arealul european, în alt climat geopolitic, unitatea națională și de limbă devin ușa deschisă occidentului, iar cheia deschiderii ei: romanitatea și latinitatea, temeuri trainice ale identității, unității și integrării culturale, premise și condiții ale emancipării și propășirii naționale anticipând și pregătind unificarea statal-politică.

În centrul opiniilor și principiilor vehiculate prin mijlocirea primelor cărți bisericești, se situează convingerea, ce reprezintă punctul de plecare al tuturor acestor preocupări, privind *necesitatea adoptării limbii române*, într-o perioadă în care scrisul în limba română începe să se afirme tot mai hotărât, în legătură incontestabilă cu progresele reformei în Europa central-răsăriteană.

Tot acum își fac apariția, în *Predosloviile* cărților religioase, *primele tendințe de raportare la stadiul evoluției civilizației și a limbii altor popoare*, premise care se vor distila treptat în aspirația de ridicare la nivelul acestora, cimentându-se, în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, în idealul integrării culturale la nivel european, devenit, apoi, imperativul dominant al vremurilor noastre.

În secolul al XVI-lea, diaconul Coresi exprimase, în prefața la *Întrebarea creștinească* (1559), necesitatea introducerii limbii române în biserică¹. Tot datorită lui Coresi, în traducerea românească a textului *Faptele apostolilor*, pentru prima oară apare, incontestabilă, echivalența pe care

¹ I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, reproduse în facsimile, I, *Întrebare creștinească* tipărită de diaconul Coresi..., București, 1929, p. 1-3.

cărturarul a stabilit-o între *romanus* și *rumân* (român)¹. Acest imperativ este motivat de Varlaam, un secol mai târziu, în *Cuvânt către cetitoriu* al *Cazaniei* sale, prin reducerea numărului celor ce cunoșteau limba slavonă, cu atât mai puțin greacă sau alte limbi, ceea ce împiedica înțelegerea învățăturilor sacre: „Împuținându-se din oameni înțelesul sventelor scripturi ... am început a scoate aceeași cineș pre limba sa, pentru ca să înțeleagă hieicine să să înveațe ... cu mult mai vârtos limba noastră românească, ce n-are carte pre limba sa, cu nevoie iaste a înțeleage cartea alții limbi”². Acest neajuns general și greu simțit în epocă a declanșat munca intensă de traducere și tipărire a cărților în limba română, prin care traducătorii și tipografii săvârșeau o operă de descătușare a civilizației noastre din hotarele slavone, de renaștere și afirmare a individualității spiritualității românești, mărturie și consecință a conștiinței unității naționale, de accesare în spațiul cultural european.

Argumentarea necesității exprimate de Coresi este reluată și întărită în prefața *Paliei de la Orăștie* (1582): „Toate limbile au cărți pre limba lor și înfluresc întru cuvinte slăvite a lui Dumnezeu, numai noi românii pre limba noastră nu avem, pentru aceea cu mare muncă scoasem ... și le-am scris voo, fraților români. Și le cetiți, că veți afla întru iale mărgăritariu scump și visteriu nesfârșit”³.

Aceste cărți atestau și accentuau realitatea unității poporului, fiind ele însele ilustrarea și emanația unitară a acesteia⁴. Unitatea de neam era

¹ Șerban Papacostea, în vol. Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Ediția a II-a, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 295.

² Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643, p. II-III v.

³ *Pagini de limbă și literatură veche românească*, ediție îngrijită de B. Cazacu, București, 1964, p. 51-53.

⁴ Victor V. Grecu, *Contribuția cărții vechi românești la unitatea de limbă în perspectiva unificării politice*, în vol. *Filologie și istorie*, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române, Societatea de Științe Filologice din România, Sibiu, 1990, p. 19-26.

descifrată și identificată în romanitatea etnică și latinitatea limbii românilor. Dar mai grăitoare, pe lângă aceasta, este realitatea că, de acum, în aceste scrieri începe să își facă loc, accentuându-se și amplificându-se mereu în continuare, *maniera omniprezentă de a compara starea limbii noastre cu evoluția limbii și culturii altor națiuni*, ca temei și îndemn de a le urma pilda și a stimula eforturile similare la noi, preocupare în care vibrează cel mai cald patriotism, generând repetate și patetice apeluri mobilizatoare, care înobilează epoca, ele fiind considerate ca un act patriotic, constituind o virtute patriotică, o operă de progres cultural, de renaștere românească, de emancipare națională și integrare la nivelul progreselor altor națiuni¹.

După cum s-a mai afirmat,² românii n-au trebuit să cunoască umanismul pentru ca prin el să devină conștienți de romanitatea și unitatea lor. Dovada peremptorie invocată este simpla constatare a realității că ei întotdeauna s-au numit *români*, diferențiindu-se, în acest fel, de alte popoare, termenul *roman*, *rumân* (*românesc*, *rumânesc*) cunoscând o utilizare frecventă, legitimă și firească.

Romanitatea, identitatea și unitatea românilor sunt atestate în toate scrierile religioase, toți traducătorii, care erau, în același timp, și autori de texte (prefețe, glose) având conștiința acestora. Ea este ilustrată în primul text românesc, datând dinaintea lui Coresi, *Evangheliarul slavo-român* (descoperit la Leningrad, în 1964), tipărit la Sibiu, în 1554, de vestitul meșter tipograf Filip Maler Moldoveanul, care a tipărit tot la Sibiu și *Tetraevanghelul slavon*, din 1546, text care, după aprecierea lui Emil Petrovici, „în multe privințe reprezintă o traducere mai reușită decât a celui tipărit de Coresi în 1560-

¹ Victor V. Grecu, *Probleme ale limbii române în cărțile bisericești*, în *Cercetări de limbă și literatură*, Sibiu, Editura Imprimeriei de vest Oradea, tom. XI, 2000, p. 33-42.

² Octavian Schiau, *Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 11.

1561”¹. Aceeași realitate este consemnată și de Coresi în *Evangelhilarul* său: „Și am scris aceste sfente cărți de învățătură, să fie popilor rumânești, să înțeleagă să învețe rumânii cine-s creștini”. Aceeași viziune unitară revine și în epilogul *Psaltirii slavo-române* (1577): „Cu mila lui Dumnezeu, eu diacon Coresi, deacă văzui că mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi, rumânii, n-avem, să vă fie de înțelegătură și grămăticilor, și vă rog ca frații miei să cetiți bine să socotiți că veți vedea înșivă că e cu adevăr”².

Atestarea unicității limbii, cea de-a doua idee forță a acestor scrieri – conștiința comunității ei – se împletește în permanență cu aceea a unității de neam, așa cum se întâlnesc și se degajă din toate textele deopotrivă. Autorii și traducătorii acestor texte au întotdeauna înaintea ochilor orizontul întreg al neamului românesc, iar ca obiectiv unitatea și cultivarea limbii, în ansamblul ei, privită ca un tot unitar, ca o entitate lingvistică apreciată drept unic mijloc prin care se adresau tuturor românilor. Ei au conștiința comunității etnice și lingvistice, derivată a conștiinței autohtone a romanității și identității, reprezentând, virtual încă, și prefigurând coordonatele și componentele esențiale ale conștiinței unității naționale. Revelația unității limbii, deasupra diferențierilor teritoriale, regionale, ca factor coercitiv, de coeziune națională și unitate, este o altă mare achiziție și componentă a ideologiei acestei generații, alături de cea a unității poporului.

O etapă superioară în evoluția ideilor respective și în dezvoltarea limbii române literare reprezintă operele lui Varlaam. *Carte românească de învățătură* sau *Cazania* (1643), tipărită în limba română, se adresa tuturor, titlu semnificativ, folosit identic și în *Pravila* lui Vasile Lupu, tipărită tot la Iași, în 1646. Prima dintre cele două prefete este intitulată sugestiv: *Cuvânt împreună*

¹ *Evangelhilarul slavo-român*, București, Editura Academiei, R.S. România, 1971, p. 31.

² I. Bianu – N. Nodos, *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, p. 63–64.

cătră toată seminția românească (s.n.), așadar către tot poporul român și nu numai către moldoveni, și exprimă mișcător dorința de a contribui la propășirea limbii române, privită în întregul ei, cele două convingeri împletindu-se: „a toată seminția românească, pretutinderea ce se află pravoslavnic într-această limbă dăruim și noi acest dar limbii românești, carte pre limba românească”¹. Motivând traducerea prin constatarea că din cei „cât au fost învățând mai de multă vreme acmu nice atâta nime nu învață”, Varlaam, după cum s-a arătat și înainte, este întâiul mare prelat care are curajul să pună fațăș problema necesității introducerii limbii române în biserică².

Unitatea etnică și cea de limbă conduc, în cărțile respective, la constatarea unității vieții spirituale și sufletești, a unității de cultură, așa cum se configura ea la acea vreme. Insistându-se asupra unității poporului și a limbii, a unității de viață spirituală, se consolida în fapt, treptat și sigur, edificiul trainic al conștiinței unității naționale, ale cărei premise și contururi se statornicesc acum.

Unitatea de neam și de lege, de limbă și cultură, de viață spirituală nu rămân, în aceste opere, simple atestări, ci relevarea lor este însoțită de sublinierea necesității *realizării* acestora, considerate deziderate pe care erau menite să le slujească. Reflectând realitățile respective, cărțile examinate relevă, deopotrivă, necesitatea înfăptuirii dezideratelor unificării limbii și, pe un plan mai larg, a culturii, în cadrul comunității de viață etnică, necesitate ce apare la Coresi, Varlaam și ceilalți, operele lor fiind menite, în gândirea autorilor, să satisfacă aceste deziderate.

¹ *Cazania*, 1643, Ediție îngrijită de J. Byck, București, 1943/1966, p. 3.

² *Ibidem*, p. 5.

Degajând această necesitate, cărțile respective sunt, totodată, o întruchipare a dorinței și a străduinței de a contribui la consolidarea unității poporului și a limbii. Ele înlesneau și stimulau o elevată emulație spirituală, o civilizație comună, canalizând și concentrând eforturile pe fâgașul unei evoluții etnice și lingvistice unitare, pe coordonatele care aveau să structureze conștiința unității naționale, în relația și perspectiva, ce se vor contura și defini în viitor, a viitoarei unificări politice.

Intenția și strădania întrebuițării unei limbi de obște, unitară, înțeleasă de toți românii este unanim mărturisită. Unitatea limbii – sprijinită de circulația cărților – este urmărită de Coresi în *Molitvenicul* său din 1564: „Rumânește am scris acest Molitvenic, cum să înțâleagă oamenii ce ascultă”¹ („că alte limbi nu înțâleg și Dumnezeu așa au fost lăsat și prorocilor și apostolilor să grăiască în limba cum înțâleg și grăiesc oamenii”).

O exprimare mai lapidară și mai edificatoare cunosc aceste convingeri și finalități la Varlaam, în *Cazania* sa (1643), cele peste 1000 de pagini de text (507 file) reprezentând cea mai îngrijită formă de exprimare a limbii române literare din prima jumătate a secolului al XVII-lea, precum și la Simion Ștefan, precursorul teoriei circulației cuvintelor, care în *Noul Testament* (1648), în *Predoslovie către cetitori*, declară: „Noi drept aceea ne-am silit, den cât am putut să izvodim așa cum să înțâleagă toț”² și formulează categoric imperativul unității limbii și principiul comunității înțelegerii, prin circulația operei sale, ca și a tuturor celorlalte cărți bisericești³, contribuind la realizarea unei limbi literare unitare, între acestea remarcându-se *Biblia* (1688), sinteză a

¹ Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1966, p. 42.

² *Noul testament*, Bălgrad, 1648, f. VI (v.-r.).

³ Nichifor Todor, *Circulația vechilor cărți bisericești în județul Sibiu și contribuția lor la întărirea unității de credință și de neam (1643–1918)*, în *Mitropolia Ardealului*, 1977, nr. 7-9, p. 655-676.

eforturilor tuturor scriitorilor ecleziastici români, operă monumentală ce jalonează calea evoluției limbii literare de mai târziu și pe care N. Iorga o socotea „cea dintâi operă de unitate națională în acel domeniu moral de unde pleacă toate celelalte”¹.

Însemnătatea polivalentă a cărților religioase a fost magistral exprimată de savantul Nicolae Iorga: „Marele merit al acestor cărți e, poate, acesta că, trecând hotarele, au adunat sufletește, prin viața culturală, pe toți românii laolaltă. Prin ele mai mult decât prin vechile manuscrise, care circulau greu și se copiau puțin, nedesăvârșit, s-a întemeiat o viață literară comună a tuturor românilor. Prin ele... s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprind în sine ceva ce va da formă gândului și simțirii generațiilor care se vor urma: limba literară”². Dar meritul cardinal al cărților bisericești este acela că ele veneau să legitimizeze și să consfințească romanitatea, identitatea și unitatea națională, pe care o găseau în unitatea de limbă și de lege. Prin circulația lor, ele au propovăduit imperativul unificării și cultivării limbii, ca și a culturii, al convergenței eforturilor pentru realizarea acestora³, menite să asigure sincronizarea lor cu nivelul evoluției națiunilor europene.

Menirea lor primordială și rolul covârșitor avut în acest proces au fost înveșnicite de N. Iorga: „Cartea bisericească, menită să străbată orice graniță politică, ducând *identitatea* [s.n.] de credință și de datină, pe lângă identitatea de grai și grafie, dădea neamului nostru de pretutindeni, în altă formă religioasă, unitatea firească și legitimă de care el avea nevoie”⁴.

¹ N. Iorga *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, I, București, Ediția a-II-a, 1929, p.407.

² N. Iorga *Istoria literaturii române*, I, Ediția a-II-a, București, 1925, p.192.

³ Victor.V. Grecu, *Limbă și națiune*, Timișoara, Editura Facla, 1988, p.244-254.

⁴ N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, vol. II, ed. a-II-a, p.115.

Adevărurile respective fac imperativă urgența unor cercetări amănunțite menite să releve rolul Bisericii și însemnătatea contribuției sale la formarea stereotipiilor etnice. Tocmai de aceea, un studiu amplu, care să demonstreze aportul celor două confesiuni, ortodoxă și greco-catolică la construcția identității etnice¹ a românilor își așteaptă, încă, grabnic, împlinirea.

*

Postulatele romanității, identității, unității naționale, interferându-se permanent cu perspectiva și aspirațiile integrării europene, dobândesc tiparele definitive în erudiția operelor cronicarilor, aducându-le recunoașterea și consacrarea europeană (D. Cantemir), reprezentând epoca de aur a culturii medievale românești², ale căror opere au realizat „sinteza dintre fondul conștiinței autohtone a romanității și cercetarea științifică umanistă străină asupra începutului românilor”, statornicind maniera riguroasă, savantă a „argumentării științifice a romanității neamului, sădită pe fondul general românesc al conștiinței romanității, prezent prin amintirea Romei [N. Iorga] în însăși denumirea națională”, această sinteză îndeplinind, concomitent, și altă funcție cardinală, aceea că, prin *erudiția*, și *militantismul* ei, a însemnat cea mai fermă și autoritară „reacție a mediului românesc, împotriva unor teorii greșite despre originea neamului”³, erudiție și combativitate care vor cunoaște apogeul și fermitatea în opera Școlii Ardelene, prevestind șirul replicilor vehemente și protestelor din prima jumătate a secolului al XIX-lea, un simbol

¹ Liviu Maior, *Habsburgi și români. De la loialitatea dinastică la identitate națională*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 190.

² A. Armbruster, *op.cit.*, p. 202-235.

³ *Ibidem*, p.235

al acestora arcuindu-se, cum se va vedea mai departe, în demnul și exemplarul *Protest* al lui Avram Iancu.

Operele cronicarilor marchează un pas hotărâtor înainte în fortificarea *militantismului* românilor; acum se definitivează *activizarea ideii romanității*¹, dinăuntru mediului românesc, ca și prin contribuțiile istoriografiei săsești, care prefigurează consacrarea ideilor ca program politic, postulatele respective devenind arme politice în lupta pentru înfăptuirea celor trei mari imperative ale românilor de pretutindeni: emanciparea socială și național-politică, unitatea și independența națională², triumfând în Marea Unire de la 1918 – „sărbătoare a bucuriei românești”, cum atât de veridic și inspirat o numea I.P.S. Sa, dr. Antonie Plămădeală.

Convingerile privind romanitatea, identitatea, unitatea, integrarea civilizațională, fundamentate pe o erudiție solidă și cuprinzătoare, amplificându-le autoritatea și militantismul, traversează toate operele cronicarilor, fiind frecvent folosite și minuțios cercetate de specialiști, încât reiterarea acestora nu este necesară, realitate ce permite o parcurgere și relevare mai sintetică a lor.

Ele sunt consacrate de Grigore Ureche, „creatorul istoriografiei românești cu adevărat naționale”³, în cuprinsul Predosloviei *Letopisețului*⁴, său: „[românii] s-au tras de la un izvod”; „de la Râm ne tragem”⁵, „de la Râm să trag”⁶, reluate de Miron Costin, „reprezentant ilustru al umanismului

¹ *Ibidem*.

² Victor V. Grecu, *Revoluția. Unirea. Independența în Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984, p. 86-134.

³ A. Armbruster, *op.cit.*, p.204.

⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p.55-66.

⁵ *Ibidem*, p.67.

⁶ *Ibidem*, p.233-234.

român”¹, în *Letopisețul*² căruia romanitatea se întregește cu ideea unității neamului, și *De neamul moldovenilor*³ „primul tratat savant consacrat exclusiv analizei originii neamului”⁴; întregite de Constantin Cantacuzino, în *Istoria Țării românești*⁵ implicând în etnogeneza românilor componentele de bază, dacii și romanii „toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură”, culminând cu opera primului savant român membru al unei prestigioase academii europene (Berlin, 1716), principele savant Dimitrie Cantemir cu *Hronicul*⁶ său, primul tratat care cuprinde pe toți românii, și *Descrierea Moldovei*, cuprinzând o primă sinteză românească a Moldovei, din punct de vedere geografic, istoric, politic, instituțional, social, administrativ, etnografic, religios și cultural.

Romanitatea, continuitatea și unitatea, componente ale conștiinței autohtone colective fundamentate de cronicari, devin idei propulsive, alcătuiesc arme de luptă în ofensiva românilor pentru a se afirma pe plan politic și cultural⁷ pentru împlinirea aspirațiilor de a se uni într-un stat național, de integrare în civilizația europeană.

Operele cronicarilor au dat formă definitivă conștiinței și axiomelor romanității, identității, unității și latinității limbii românilor, punându-le în circulație și integrându-le în spiritualitatea europeană, care vor deveni fronturile esențiale ale erudiției și militantismului Școlii Ardelene.

*

¹ A. Armbruster, *op.cit.*, p.207.

² Miron Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 42.

³ *Opere*, p. 29-32.

⁴ A. Armbruster, *op. cit.*, p.211.

⁵ În *Cronicari români*, ed. M. Gregorian, I, București, 1961

⁶ D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, Opere VIII, București, 1901, p. 180.

⁷ Werner Bahner, *Das Sprach – und Geschichtsbewusstsein in der Rumänischen Literatur von 1780-1880*, Akademie-Verlag, Berlin, 1967, p. 14-15.

Idealul integrării culturale la nivel european, alături de conștiința autohtonă a romanității și, prin aceasta, a identității etnice, condensat în gândirea cărturarilor din veacurile anterioare și vehiculat în cărțile bisericești, și prin erudiția cronicarilor, își găsește o primă manifestare plenară și formulare lapidară, imperativă, în preocupările corifeilor Școlii Ardelene¹, care, în pofida percepției eronate perpetuate comod până acum și împotriva realității inexpugnabile, nu a reprezentat, după cum am mai avut prilejul să arătăm, și nu reprezintă o mișcare ideologică regională, „ardeleană”, limitată la spațiul transilvan, ci este un *fenomen general românesc*, avându-și exponenți pe întreg cuprinsul teritoriului etno-lingvistic românesc, a cărei emulație ideologică de un patos și o demnitate greu de egalat și ale cărei preocupări, inițiative și acțiuni aveau în vedere întotdeauna și cuprindeau pe toți românii, în ofensiva generală, comună pentru emancipare națională și integrare în ritmul civilizației europene.

Corifeii Școlii Ardelene² fac din romanitatea poporului și latinitatea limbii postulatele cardinale ale luptei lor. În gândirea acestora istoria și limba constituiau științe naționale, erau primele chemate, nesocotind granițele, să întruchipeze însăși ființa neamului, să releve identitatea, unitatea lui, tocmai unitatea națională care nu putea fi altfel afirmată. De aceea cultivarea și unificarea limbii sunt privite ca un act patriotic, de progres cultural, de renaștere românească, întru „*iubirea neamului și cinstirea nației*”³. În această epocă a istoricilor și gramaticienilor, latinitatea devenise dogmă în gramatică așa cum romanitatea era dogmă în istorie, unitatea limbii și poporului fiind ghicită în idealul latin consecvent și unitar de odinioară. Preocupările

¹ Victor V. Grecu, *Școala Ardeleană și unitatea limbii române literare*, Timișoara, Editura Facla, 1973, p. 98-100; 113-135.

² *Ibidem*, p. 24-26.

³ *Ibidem*, p. 34-35.

consacrate satisfacerii dezideratelor menționate sunt însuflețite de încrederea nelimitată în perspectivele împlinirii acestora, în *Scurte observații asupra Bucovinei* Ion Budai Deleanu fiind convins că „*Limba moldovenească și, în genere, română, are toate calitățile pentru a deveni cu timpul egală în cultură cu cea italiană dacă oameni iscușiți se vor ocupa de ea*”¹. Idealul integrării culturale la nivel european, făurit și promovat cu ardoare de toți corifeii Școlii Ardelene, având mobiluri patriotice, adaugă preocupărilor și acțiunilor acestora o dimensiune complementară, prin care câștigă în dimensiuni și perspective.

Produs al realităților istorico-politice, revendicat de stadiul evoluției civilizației românești și stimulat de reverberațiile iluminismului european în spațiul românesc², idealul integrării culturale europene cunoaște o primă manifestare și concretizare în tendința de raportare permanentă la stadiul culturii europene, cu care învățații fac frecvente comparații.

La procesul integrării culturale la nivel european contribuia și progresul limbii și, prin intermediul ei, al culturii, ca principal vehicul și factor propulsiv al acesteia, ele fiind menite să sprijine integrarea românilor în cultura europeană. În efortul masiv și unitar, de mai bine de un secol, consacrat celor două imperative primordiale, *cultivarea și unificarea limbii literare*³, a cărei tensiune și incadescență au cunoscut apogeul la jumătatea secolului al XIX-lea⁴, declanșând „războiul limbilor”, cum sugestiv l-a numit G. Bariț¹,

¹ Ion Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*, București, Editura Științifică, 1970, p. 39.

² Adriano Marino, *Ilumiștii români și problema cultivării limbii*, în *Limba română*, XIII, 1964, nr.5, p. 469-477.

³ Victor V. Grecu, *Necesitatea și menirea Academiei în gândirea și preocupările intelectualilor transilvăneni din secolul trecut*, în *Academia Română, Memoriile secției de Științe Istorice*, seria a IV-a, tom VII, 1983, p.67-86.

⁴ Victor V. Grecu, *Unitatea limbii și unitatea națională în Transilvania în secolul trecut*, în *Ziridiva* (Arad), vol.VII, 1977,p.97-117.

raportarea stării limbii noastre la stadiul altor limbi europene, luate ca termen de comparație sau ca model, este comună la învățații vremii, în conștiința cărora reprezenta un act de iluminism patriotic. Unitatea și cultivarea limbii depășesc granițele naționale, devin probleme de prestigiu internațional, fiind gândite și apreciate pe coordonate europene, ceea ce sporea valoarea exemplului.

Încă la 1808, Programul-Manifest al „Societății pentru cultivarea limbii române”, aparținând lui Constantin Diaconovici Loga², autorul *Gramaticii românești* proclama că opera, generală și comună, de emancipare culturală și științifică, cu toate implicațiile ei în viața social-politică și propășirea națiunii, este condiționată de cultivarea limbii – rațiunea urzirii Societății – pentru ridicarea ei la nivelul limbilor romanice europene și pentru „înălțarea nației noastre...”, „câștigându-ne astfel vază și merite”, după cum preconiza apelul: „Noi să facem ce ni stă cu putință, să ne silim să câștigăm neamului nostru merite și vază cât mai mare, cultivându-ne limba și răspîndind științele”..., „cu ajutorul lexiconului, a gramaticii, ale căror cărți, ce sunt de lipsă, se va poli [polei-poleire] limba noastră cea românească”, la care se poate ajunge „un lexicon curat românesc făcînd”..., „contribuind foarte mult ca limba noastră să fie iubită de alții, cari ar vedea că limba română e potrivită să devină o limbă generală, cum au fost în vechime limbile greacă și latină, sau cum sunt astăzi limbile italiană și franceză”³, încheind cu convingerea tonificatoare că „putem fi mândri și fericiți că... totuși limba noastră va stăpîni odată în țara asta”.

¹ G. Bariț, *Războiul limbilor*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XVIII, 1855, nr.17, p.80.

² Zenovie Pîclișanu, *O veche societate pentru cultivarea limbii române*, în *Revista istorică*, VII, 1921, nr.4-6, p.129.

³ *Ibidem*, p. 230, 133-134.

Aceeași vibrantă dorință patriotică o exprimă, în scrisoarea din 14 octombrie 1814, către episcopul Samuil Vulcan, Ioan Corneli, coautor al *Lexiconului de la Buda*, 1825, atribuindu-i aceeași dublă menire, „a îmbogăți limba și a lumina nația noastră, carea întru esprimarea unor lucruri e săracă și lipsită de termini expresivi”¹.

La 1816, Petru Maior recomanda poporului *modelul european*, în aceeași dorință a integrării culturale: „înțelepțește te vei îndemna, *aprens de dragostea poporului tău* (s.n.), a îmbogăți dialecta Patriei tale, precum toate neamurile Europei astăzi se nevoiesc nu numai a-și curăța limba sa, a o netezi și a o poli, ci și la acea culme de deplinire a o înălța, cât să o facă de ajuns avută spre împărtășirea tuturor științelor iubitorilor de învățatură oamenilor săi”². În această operație, anticipînd pe marii romaniști de mai târziu, el propovăduia reconstituirea modelului unitar inițial, după care să se orienteze acțiunea de purificare a limbii în vederea unificării și cultivării ei. „El crede că compararea formelor păstrate în limbile romanice ar permite să restabilim fizionomia limbii din care derivă toate celelalte”³, și care trebuia să servească drept unitate de referință pentru ridicarea limbii la nivelul surorilor ei romanice europene. Atestarea progreselor înregistrate în evoluția celorlalte limbi, la care raportează starea limbii noastre, îi prilejuiește lui Vasile Gergely de Csokotics, trei ani mai târziu, o amară constatare: „Cunoscut lucru este cum că mai toate națiunile Europei ș-au îndreptat și cultivat limbile sale. A noastră iar au rămas neprelucrată și serecuță”. Ea motivează și amplifică apelul patetic adresat compatrioților: „Așadar, să nu fim leneși a îndrepta, înmulți și togmi limba noastră cea veche românească și [să] nu ne lăsăm mai înapoi decît

¹ *Documente prețioase*, în „Unirea”, (Blaj), X, 1900, nr.38, p. 314.

² Petru Maior, *Învățatură pentru ferirea și doftoriiia boalelor ce se încing prin țară*, Buda, 1816, p.130.

³ Dimitrie Popovici, *La littérature roumaine à l'époque de la Lumières*, Sibiu, 1945, p. 255.

toate națiunile Europei” (!) și sesizând, cu remarcabilă intuiție, relația limbă-cultură¹ își exprimă convingerea că prin cultivarea limbii se va dezvolta și „cultura națiunii cea dinlăuntru”².

Modelul celorlalte limbi europene, mai cu seamă al limbilor romanice, este promovat cu consecvență, în aspirația de a ajunge la nivelul acestora. În atare perspectivă, cu optimismul lui, Ion Budai Deleanu își exprimă credința că, numai prin cultivarea ei, „limba română are toate calitățile pentru a deveni cu timpul o limbă egală în cultură cu cea italiană, dacă oamenii iscusiți se vor ocupa de ea”³. Spiritul de emulație european în materie de limbă și exemplul altor limbi, este un stimulent puternic care amplifică interesul și dinamizează eforturile, iar Budai Deleanu recunoaște acest mobil în preocupările sale lexicografice: „Văzînd că toate neamurile Europei au demult acum lexicoanele sale, numai la neamul nostru lipsește o carte ce se poate zice spița cea dintîi a culturii, mă simțeam răpit cu totul spre acest scopos înalt”⁴. Intuind relația dezvoltării limbii cu evoluția culturii, el arată că numai prin cultură poporul român își va cuceri prestigiul în rîndul națiunilor europene civilizate, ceea ce reprezenta dorința unanimă: „Neamul românesc face în Dacia o națiune de frunte, dintru mai multe milioane alcătuită, care nu dorește altă, numa ca prin o mai mare cultură să să poată apropia de celelalte neamuri politice a Europei”⁵.

¹ Vezi: Doina David, *Limbă și cultură*, Timișoara, Editura Facla, 1982.

² Vasile Gergely de Csokotics, *Omul de lume*, Viena, 1829, p. 75-76; și I. Breazu, *Lupta românilor din Transilvania pentru limbă*, Sibiu, 1943, p. 16-18.

³ Ion Budai Deleanu, *Scrieri lingvistice*, București, Editura Științifică, 1970, p. 39; Victor V. Grecu, *preocupările lui Ion Budai Deleanu pentru unificarea limbii literare*, în *Limbă și literatură*, București, vol. 27, 1970, p. 152-157.

⁴ Elena Stîngaciu, *Prefața la lexiconul românesc-nemțesc*, în *Limba română*, IX, 1960, nr.2, p. 37.

⁵ Ion Budai Deleanu, *op. cit.*, p. 188.

În concepția învățaților Școlii Ardelene, limba și cultura, ca și istoria, dobândeau un deosebit caracter *militant*¹; ele „deschideau poporului român orizontul larg al întreg neamului românesc... anticipau asupra viitoarei unități naționale”². Sudura dintre limbă și istorie, interdependența dintre limbă și națiune își au originea în gândirea Școlii Ardelene. Istoria, limba și cultura deveniseră astfel științe naționale și arme de luptă. Acestea constituiau instrumentele principale de afirmare a unității naționale și culturale³, menite să asigure integrarea românilor în cultura europeană.

Toți reprezentanții Școlii Ardelene au fost conștienți că cea mai acută problemă a timpului lor era instruirea, cultivarea poporului, ce se putea realiza, în mare măsură, numai prin cultivarea limbii române⁴. În această perioadă cultura se dezvoltă sub semnul romanității, ridicată la rangul de dogmă în istorie, așa cum „latinitatea era dogmă în gramatică”⁵. Întoarcerea la „original” avea o semnificație pur teoretică, determinată de lupta pentru recunoașterea drepturilor istorice ale națiunii române. Ei au fost mai mult teoreticieni decât practicieni ai ideii latiniste⁶, în practică, nu s-au gândit niciodată să modifice limba și pentru realitatea faptului că aplicarea unei terapeutici purificatoare, oricât de moderate, era mult mai dificilă decât întemeierea ei teoretică⁷. Cultivarea și unificarea limbii și, prin aceasta, propășirea culturii, reprezentau

¹ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, Editura Științifică, 1967, p. 470.

² Dimitrie Macrea, *Studii de lingvistică română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 66.

³ Werner Bahner, *Das Sprach-und Geschichtsbewusstsein in der Rumänischen Literatur von 1780-1880*, Akademie – Verlag-Berlin, 1967, p.38.

⁴ Aron Densusianu, *Istoria limbei și literaturii române*, ed. a II-a, Iași, 1894, p. 251.

⁵ Lucian Blaga, *Gândirea românească în Transilvania, în secolul al XVIII-lea*, București, Editura Științifică, 1966, p. 132.

⁶ Mario Ruffini, *La scuola latinista romana (1870-1871). Studio storico-filologico*, Roma, 1941, p. 99, 153.

⁷ Victor V. Grecu, *Originea, esența și funcțiile purismului Școlii Ardelene*, în *Buletin Științific* (Baia Mare), seria A, IV, 1972, p. 55-67.

un act de afirmare națională, de progres cultural, de renaștere românească¹, de emancipare la nivelul civilizației europene. Idealul integrării culturale pe plan european, specific iluminismului românesc constituie caracteristica esențială a preocupărilor legate de realizarea imperativelor respective. La aceasta se alătură, apoi, patriotismul; ele erau izvorâte din mobiluri patriotice, însemnau, cum o afirmă plenar toți învățații, un act patriotic, fiind privite ca o virtute patriotică². Patriotismul adaugă acestor preocupări o dimensiune complementară, de o impresionantă forță coercitivă, mobilizatoare.

Reprezentînd un imperativ fundamental în zestrea ideologică și preocupările energice ale Școlii Ardelene, ca și cel al romanității, identității și unității naționale, idealul integrării culturale la nivel european va fi însușit de generația revoluției și a primei uniri și potențat în noul climat istorico-politic, devenind una din coloanele de susținere a operei de renaștere națională.

Contribuind la progresul culturii noastre, preocupările pentru dezvoltarea limbii aveau o finalitate mult mai îndepărtată. Ele erau menite să sprijine integrarea românilor în cultura europeană. Ion Budai Deleanu, intuind un mare adevăr, a arătat că numai prin cultură poporul român își va cuceri prestigiu în rândul națiunilor europene civilizate, ceea ce constituia o dorință unanimă și primordială: „Neamul românesc custă și face în Dacia o națiune de frunte dintru mai multe milioane alcătuită, care nu dorește altă, numai ca prin o mai mare cultură să poată apropia de celelalte neamuri politice a Europei”³. La procesul integrării culturale la nivel european contribuia și progresul limbii. O perspectivă ce subordona eforturile în domeniul limbii și condiționa orientarea acestora. Cultivarea și unificarea limbii prin intermediul lucrărilor normative

¹ Adrian Marino, *op. cit.*, p. 469.

² Victor V. Grecu, *Studii de istorie a lingvisticii românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 72-91.

³ Ion Budai Deleanu, *Scrieri lingvistice*, București, Editura Științifică, 1970, p. 188.

respective nu era altceva decât aspectul lingvistic al „luminării”, care reprezenta mijlocul de bază al emancipării naționale, la nivelul civilizației europene, sub toate aspectele.

Preocuparea pentru unitatea limbii se întemeia pe încrederea și optimismul în virtuțile și perspectivele limbii noastre. Toți autorii sunt convingși de calitățile limbii. Reprezentativă pentru caracterizarea mentalității întregii generații este, în această privință, convingerea lui I. Budai-Deleanu, citată anterior, exprimată în *Scurte observații asupra Bucovinei*, că „limba română are toate calitățile, pentru a deveni cu timpul o limbă egală în cultură cu cea italiană, dacă oameni iscușiți se vor ocupa de ea¹. Asemenea convingeri stimulează interesul cărturarilor și potențiază străduințele lor de a contribui la propășirea limbii².

Discuțiile privind unitatea limbii române literare pornesc de la constatarea comunității înțelegerii între vorbitori. În preocupările lor învățații Școlii Ardelene sunt conștienți și subliniază faptul că românii se folosesc în comunicare de aceeași limbă, pe întreg teritoriul lingvistic. Unitatea limbii se reflectă diferit în conștiința acestora și este analizată și evidențiată sub diverse aspecte. La Petru Maior comunitatea înțelegerii prin intermediul aceleiași limbi, este o constatare pe cât de firească pe atât de prețioasă: „Românii, cei dincoace de Dunăre, toți se înțeleg laolaltă”³ Aceași convingere o exprimă Gheorghe Șincai în prefața la ediția a doua din *Elementa*, vorbind de „neamul care se folosește de una și aceeași limbă”⁴.

¹ *Ibidem*, p. 39.

² Victor V. Grecu, *Unificarea limbii literare în gândirea și preocupările Școlii Ardelene*, în *Studii și cercetări științifice* (Bacău), 1972, p. 89-101.

³ Petru Maior, *Disertație. Pentru începutul limbei românești în Istoria...* p. 307.

⁴ Gheorghe Șincai, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae emendata, facilitata, et in meliorem ordinem redacta per-*, Buda, 1805, p. 3.

Preocupările privind unitatea limbii române literare au cunoscut, în permanență, un orizont foarte larg. Cadrul preocupărilor nu a fost redus la limitele limbii noastre. Autorii au avut în vedere situația și preocupările similare din alte limbi, luându-le ca termen de comparație sau ca exemplu. Situarea discuțiilor în ansamblul eforturilor pe plan european și raportarea permanentă la ele, cu toate consecințele pozitive menționate, a caracterizat interesul Școlii Ardelene pentru unificarea și cultivarea limbii literare. Uneori optica respectivă genera adevărate complexe de inferioritate, dar în toate cazurile constituiau un suport și un stimulent convingător ce alimenta zelul preocupărilor. Puterea exemplului altor limbi a sporit pasiunea autorilor, luciditatea și incandescența argumentațiilor.

Ideile Școlii Ardelene s-au răspândit mobilizator pe întreaga arie a poporului nostru. Ele au contribuit la dezvoltarea conștiinței de sine a poporului¹, la consolidarea conștiinței naționale moderne, a conștiinței unității. Prin lupta începută de Inochentie Micu, consacrată și generalizată prin lucrările Școlii Ardelene, „inima a început a bate, spiritul a se lumina și a se ridica cunoștința de sine, – și porniră mulți la lucru pentru cultura națională”². Din culmea ce desparte secolul al XIX-lea de al XVIII-lea, arăta Papiu-Ilarian, „începură românii a reveni la conștiința de sine și ideea românismului de atunci reînvie”³. Ideile vehiculate prin aceste discuții au ridicat poporul la înălțimea demnității pe care i-o dezvăluia originea și limba sa, l-au întărit în hotărârea și voința lui de emancipare socială și națională. Ele au avut o destinație politică precisă: „trezirea conștiinței naționale, afirmarea drepturilor

¹ D. Prodan, *op. cit.*, p. 470.

² Athanasie Marienescu, *Viața și operele lui Petru Maior*, București, 1883, p. 2.

³ Al. Papiu-Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca*, București, 1869, p.2

poporului român, ridicarea prestigiului său prin demonstrarea latinității noastre”¹.

*
* *

Relevarea semnificației multilaterale vitale a limbii pentru destinul națiunilor este mai mult decât edificatoare, chiar simptomatică, învederând realitatea că toate ofensivele abile dar accerbe de deznaționalizare, îndreptate împotriva identității etnoculturale și a ființei naționale – în demascarea și condamnarea cărora cea mai fermă, mai categorică, mai temerară dar demnă reacție a avut-o *Telegraful român*, de la Sibiu² – au urmărit, dacă mai era nevoie de precizat, după atâtea și atâtea lecții pe care le dăduse istoria, drept țintă directă și imediată *limba*³, focalizând campania brutală, trufașă și intolerantă împotriva acesteia⁴, tot așa cum s-a întâmplat și în prezent, în Republica Moldova, prin atentatul, regizat de Moscova, împotriva dreptului natural și istoric de folosire a limbii române ca limbă oficială a majorității covârșitoare românești⁵ și parodia vicleană, amăgitoare și derutantă a născocirii „limbii moldovenești”(?!), ca o reverberație a tendințelor de amalgamare, de desfîgurare etnică, dominare și subjugare politică - perpetuare a strategiei dictaturii sovietice.

¹ Adrian Marino, *op. cit.*, p. 469.

² Victor V. Grecu, „*Telegraful român*” în lupta împotriva politicii de deznaționalizare a românilor în timpul dualismului austro-ungar, în *Revista de istorie*, tom. 40, 1987, nr. 11, p. 1077-1095.

³ Petru Oallde, *Lupta pentru limba românească în Banat. Apărarea și afirmarea limbii române la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea*, Timișoara, Editura Facla, 1983.

⁴ Pr. dr. V.V. Miu (Victor V. Grecu), *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar, în vremea lui Miron Romanul, în Mitropolia Ardealului*, XXXII, 1987, nr. 5, p. 117-121.

⁵ Victor V. Grecu *Dreptul limbii în Limba română*, *Revista de știință și cultură*, 2008, nr. 7-8 (157-158), iulie-august, Chișinău, R. Moldova, p. 8-13.

Dar atestarea realității că vorbitorii de pe întreg teritoriul lingvistic locuit de români se folosesc de una și aceeași limbă, care este *unică*, realitate de necontestat, a fost relevată pe un ton categoric, într-un verdict avertizator, de „vulturul ardelenesc”, G. Bariț, într-o axiomă de o intuiție și clarviziune memorabile, cum nu există alta în paginile gazetelor românești, cu atât mai eclatantă cu cât ea fusese proclamată acum 170 de ani(!), la 1838, cu un curaj și o seniorială suveranitate imprevizibile, care străbat veacurile: *”De la țărmurile Mării Negre și până la Orșova, peste trei milioane de locuitori își au limba țării numai pe cea românească (s.n.) și nu pe alta. Este o rătăcire foarte mare a propovădui că alta ar fi limba românească și alta cea moldovenească: tot una este pentru că puținii provincialismi nu fac altă limbă și nici măcar alt dialect. Voim să știți domnilor europeni, cum că între limba românească ce se vorbește în toată Moldova și între limba ce se vorbește în Țara Românească, nici atâta deosebire nu se găsește cât aflată Dv. între limba nemțească cum se vorbește în Viena și cum se vorbește în Berlin”*¹ (s.n.).

Textul nu admite nici un comentariu! O axiomă care reprezintă unul din principiile programului redacțional al *Gazetei de Transilvania* și cel mai important. Cu providențiala premoniție, de parcă ar fi intuit ce se va petrece peste ani, axioma care se raportează exact la realitățile actuale din R. Moldova în privința limbii, spulberă, cu incandescența ei justițiară, orice falsificare a adevărului fundamental al istoriei românilor și încălcările discriminatorii ale drepturilor lor.

Aceeași unicitate o atesta Bariț, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, când constata „strânsa comunicațiune națională și religioasă ce domnește și va domni între românii transilvani și între partea nației ce trăiește

¹ *Gazeta de Transilvania*, I, 1838, nr. 49, p. 195-196.

pe pământul moldovo-românesc”¹. Tocmai pentru că este unică, adevăr unanim recunoscut, limba română literară trebuie cultivată în spiritul unității².

Dar soarta limbii române din Basarabia se îngemănează cu situația din Transilvania, petrecută, însă, cu un secol și jumătate mai înainte(!), cu criminala lege privind maghiarizarea limbii, adoptată de Dieta Transilvaniei, în 1842, care prevedea introducerea și obligativitatea folosirii limbii maghiare, în vreme de zece ani, în învățământ, până și în grădinițe(!), zguduind din temelii spiritele românilor transilvăneni, într-un uriaș și unanim val de proteste. G. Bariț nu pregetă să o condamne, în *Gazeta* sa, arătând că pe români vestea „i-a străbătut ca razele unui trăznet”³(!). Față de drama în care era aruncată națiunea română, „vulturul ardelenesc”, acest Kogălniceanu al transilvănenilor, se ridică mesianic și adresează un înflăcărat și profetic manifest națiunii, îndemnând-o la acțiune: „*Cătră Românimea din Transilvania! Fraților!*”⁴. În paginile *Foii pentru minte, inimă și literatură*, curajul și intransigența nu cunosc limite: Simion Bărnuțiu incriminează hotărârea Dietei drept „*O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă!*”⁵ (s.n). Canonicii din Blaj înmânează episcopului un *Protest*⁶, pentru a-l prezenta împăratului. Acest *Protest*, atribuit eronat lui Bărnuțiu⁷, a fost întocmit de savantul ascet de la Blaj, revoluționarul pașoptist, – care era convins că, alături de alți factori, presa „ne poate scăpa naționalitatea și limba [s.n.] de apunere și

¹ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, V, 1842, nr. 9-11, p. 78.

² *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 61, p. 244; XXXX, 1877, nr. 73, p. 2.

³ xxx *Știri de la Dietă*, în *Gazeta Transilvaniei*, V, 1842, nr. 6, p. 22.

⁴ G. Barițiu, *Cătră Românimea din Transilvania. Fraților!*, în *Gazeta Transilvaniei*, V, 1842, p. 42, nr. 11, p. 41-42.

⁵ Bț. (S. Bărnuțiu), *O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă*, în *Foaie pentru minte inimă și literatură*, XVI, 1853, nr. 38, p. 285-288, nr. 39, p. 296-298.

⁶ *Protestul Consistoriului din Blaj contra limbii ungurești la anul 1842*, publicat de G. Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 209-211.

⁷ G. Bogdan Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 54.

amenințările contrariilor”¹ – și mentor al limbii române², Timotei Cipariu, după cum rezultă dintr-o scrisoare trimisă acestuia de către Alexandru Papiu Ilarian³. În urma unei ample analize a nedreptății și consecințelor fatale ale hotărârii Dietei, ripostează răspicat, proclamând, solemn și irevocabil, refuzul categoric, întemeiat pe dezvăluirea pericolului ce ar urma: „Mărturisim însă sincer, că nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba niciodată, în vecii vecilor, noi și națiunea noastră nu putem fi obligați printr-o lege care, pentru datinile și credința noastră, pregătește un pericol și un obstacol, iar pentru *naționalitatea* noastră ruină și pieire”⁴(!).

Reacția respectivă, într-un climat asemănător, nu este singulară. Dimpotrivă, un episod complet necunoscut, dar de însemnătate crucială, pe cât de surprinzător, pe atât de grăitor, este faptul că, doar cu zece ani mai târziu, la 1852, *Avram Iancu* adresează împăratului din Viena un memoriu-protest pentru apărarea dreptului folosirii limbii române⁵, o nouă dovadă eclatantă a abnegației, clarviziunii și militantismului, a credinței și devotamentului slujirii cerințelor vitale ale moșilor săi viteji, ca și ale românilor din Transilvania și ale tuturor românilor.

Deși consemnat în *Catalogul manuscriptelor românești*⁶, manuscrisul memoriului respectiv, de inestimabilă însemnătate, sub aspect mai ales

¹ *Organul luminării*, 1, 1847, nr. VIII, p. 36.

² Victor V. Grecu, *Timotei Cipariu și latinismul*, în *Limba română*, XIX, 1970, nr.6, p.503-514, *Idem*, *Unitatea limbii, în concepția și preocupările lui Timotei Cipariu*, în *Limba și literatură*, 26, 1970, p. 63-69.

³ Keith Hitchins, *Alexandru Papiu Ilarian și Timotei Cipariu: șase scrisori*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, IX, 1966, p. 306-307.

⁴ G. Bogdan Duică, *op.cit.*, p. 211.

⁵ Victor V. Grecu, *Avram Iancu în lupta pentru drepturile limbii române*, în *Limba română*, XXXII, 1983, nr. 3, p. 96-103.

⁶ G. Bianu și G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriptelor românești*, tom. III, Craiova, p. 477 (mss.1060).

lingvistic dar și istoric, nu a fost publicat și nu a reținut atenția cercetătorilor până acum¹.

Cercetat minuțios de noi, la Biblioteca Academiei Române, manuscrisul de la cota 1060 cuprinde, pe lângă scrisoarea către S. Bărnăuțiu, din 15 august 1852, trei petiții², două petiții în numele locuitorilor din satul Muntele Rece din Comisariatul Gilău, adresate, una oficialităților militare, celalaltă împăratului, în legătură cu stabilirea și recunoașterea dreptului de proprietate asupra pământurilor și pădurilor din munți, cea de a treia, petiția satului Măguri către împărat, privind colonicatura și abuzurile și încălcările comise în privința limbii, precum și memoriul către împărat privind dreptul de folosire a limbii române (f. 262-264 r.v.).

Adânc nemulțumit și revoltat față de nedreptățile făcute românilor prin abuzurile comisiei guberniale pentru stabilirea dreptului de proprietate, Avram Iancu alege, pentru început, această cale, pentru ca, apoi, când lecția ingraturii imperiale se va repeta, răzvrătirea să fie inevitabilă.

Conflictele cu comisiile cadastrale, culminând cu răzvrătirea moșilor din vara anului 1852³, au evoluat dramatic, sfârșind cu arestarea Craiului Munților, la 17 august 1852, și umilințele brutale care au urmat, episod tragic pentru destinul marelui erou și martir⁴.

Caracteristic pentru aceste petiții și memorii este, în primul rând, faptul că, deși înfățișează cererile anumitor sate și comitate, în ele se vorbește, fără

¹ Biblioteca Academiei Române, București, Mss. rom., nr. 1060, f. 252-264.

² Publicate, cu excepția memoriului Zarandului, *–nerepublicat până în prezent–* în documentarul consacrat centenarului morții lui Iancu (vezi *Vatra*, II, 1972, nr. 3, p. 11; nr. 20, p. 16); fără a fi fost însoțite de o analiză adecvată, aceste documente revendică o pertinentă și complexă valorificare!

³ S. Retegan, *Răzvrătirea moșilor din 1852. Rolul lui Avram Iancu*, în *Arhivele Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj, XV, 1942, p. 239-262.

⁴ Ștefan Pascu, *Avram Iancu. Viața și faptele unui erou și martir*, București, Editura Meridiane, 1972, p. 215, 231.

excepție, *în numele întregii națiuni române (!)*, vicisitudinile fiind aceleași și, drept urmare, aceleași revendicările. Dar mai ales, cu toate că sunt întocmite pentru apărarea drepturilor de proprietate, în al doilea rând, o dominantă constantă a lor este prezența revendicărilor privind respectarea drepturilor limbii române, „prin introducerea în dreptul ei etern, adică dreptul de a se folosi cu limba sa națională în toate lucrurile atingătoare de Națiunea Română în lontru împărăției”, încât fără acest drept „despre viitorul Națiunii noastre române suntem foarte triști...”¹ și înființarea academei, decurgând din însemnătatea vitală ce li se acorda pentru viitorul națiunii române, a cărei soartă „fără de academia pomenită tare s-ar îngreuna”², pentru care cere a se deschide o colectă publică.

Preocuparea pentru starea limbii române și revendicarea recunoașterii și folosirii ei neîngrădite, secondata peste tot de cea a întemeierii unei academei românești³, l-au însoțit pe Avram Iancu în tot cursul vieții, fiind cuprinsă și în *Ultima mea voință* – testamentul său. Iar în scrisoarea, adresată din Sibiu, la 1 iulie 1852, lui G. Bariț, consacrată acestor deziderate, folosirea nestingerită a limbii este așezată înaintea tuturor, ca o premisă a celorlalte: „... *pe lângă limbă* [s.n.] Academia, și primo și secundo loco”⁴.

În șirul atâtor nedreptăți făcute românilor, abuzurile comisiei guberniale cadastrale pentru stabilirea dreptului de proprietate, ce își desfășura lucrările în limba germană, refuzând românilor dreptul de folosire a limbii lor, au lezat

¹ Mss.rom., 2060, f. 262 r.

² Mss. rom., 1060, f. 260.

³ Victor V. Grecu, *Necesitatea și menirea Academiei în gândirea și preocupările intelectualilor din secolul trecut privind unificarea și cultivarea limbii române literare*, în Academia Română, *Memoriile Secției de Științe Istorice, seria a IV-a, tom VII, 1983, p. 67-86.*

⁴ Fotocopia acestei scrisori la S. Dragomir, *Avram Iancu*, București, Editura Științifică, 1965, p. 224; Ștefan Pascu, *Avram Iancu. Viața și faptele unui erou și martir*, București, Editura Meridiane, 1972, p. 215.

profund pe Iancu, în calitatea sa de împuternicit al comunelor din munți, el având și atribuția să întocmească procesul verbal, și au declanșat protestul său energetic, determinându-l să adreseze împăratului Francisc Iosif, la scurt timp după vizita acestuia în Apuseni, la sfârșitul lui iulie 1852, în numele celor 11 comune din munți, un memoriu exclusiv în cauza limbii, exprimându-și neîncrederea și revolta „fiindcă numita Comisiune au denegat plenipotentului ei avocat Avram Iancu dreptul de a duce protocolul în limba română și precum se vede din copia aici cu umilință acasă protocolu[lui], trebuia să se facă tocma repunerea în proprietate alor 11 comune, așadar Comisiunea au denegat dreptul de a se folosi cu limba sa la 11 comune curat române...”¹, abuz care a împiedicat rezolvarea problemei proprietății, el fiind „prin urmare cel mai viu exemplu că românului numai în limba lui i se poate face dreptate și în alta numai grație” și pe care îl condamnă, invocând, cu gravitate și îndreptățită mândrie, prestigiul și demnitatea națiunii române, maturitatea și capacitatea de a se governa singură: „... dară Națiunea Română au dezvoltat destulă putere morală despre coapta sa naționalitate și că nu merită a fi guvernată după grația unei sau altei națiuni...”².

Pentru a dovedi necesitatea recunoașterii limbii române ca limbă oficială, Avram Iancu dezvoltă o amplă și solidă fundamentare, remarcabilă și pilduitoare pentru logica impecabilă și forța de convingere inexpugnabilă a raționamentelor și temeiurilor formulate, completând seria mărturiilor utilizate în petițiile anterioare, supunând unui examen obiectiv și necruțător și demontând, „argumentele” aduse în replică de adversarii, împotrivorii recunoașterii oficiale a limbii române, dovedind irefutabil legitimitatea acestei revendicări și necesitatea vitală a împlinirii drepturilor legitime ale românilor.

¹ Mss. nr. 1060, f. 262 v.

² Mss. nr. 1060, f. 262 v.

Cu o cultură și un orizont juridic de largi dimensiuni și perspective, cu o lapidaritate clasică a unui jurist de înaltă vocație, greu de egalat, sunt statornicite, cu autoritate, temeiurile edificiului demonstrațional, în ierarhia istorică și juridică: – vechimea întrebuițării limbii române, pentru că „nici o generație nu s-a scurs de când românii era în legătură cu administrațiunea justiției prin limba cea românească, ce se vede în miile de scrisori în limba română” (Mss. 1060, f. 263 r); – superioritatea numerică indiscutabilă a românilor din Transilvania, „că abia vine la 100 de români unul de altă națiune (*ibidem*, f. 262 r.); – viciera imaginii asupra structurii etno-lingvistice în ochii străinilor, „fiindcă până acum în întreg Zarandul sau Tablele care arată oficiolatul și satul numai limba nemțească care faptă cu atât e mai întristătoare pentru fieștecare român, cu cât oricare călător dintr-ânsele, va vrea a zice că Zarandul e locuit numai de nemți, batăr că nemții în Zarand nici în proporțiune nu pot sta cu românii” (*ibidem* f. 257); – nedestoinicia limbii, cu toate că folosirea de către români „în lucrurile lor cu limba română, încă înainte de aceasta cu un secol întreg” este cel mai convingător „argument în contra acelor cari zic că limba română nu-i destoinică pentru a se folosi românii în toate lucrurile atingătoare de ei ” (*ibidem*, f. 263 r.)), „pretext” invocat de preopinenți față de care Bariț, cu competența-i suverană și clarviziunea recunoscute, ripostase, în aceeași vreme, categoric și autoritar, în deplină cunoștință de cauză: „Eu neg că limba noastră ar fi săracă, limba nu ne e mai săracă decât altele”¹, convingere reluată șase ani mai târziu²; – folosirea neîntreruptă a limbii, invocată de Iancu, răstoarnă și poziția „acelor cari zic că românii n-au destui bărbați de a purta lucrurile în limba română”, realitatea

¹ Ușițirab [Barițiu], *Puține aieptări pentru lătinirea limbii noastre*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XVII, 1854, nr. 44, p. 234.

² G. Bariț, *Limbile oficiale*, în *Gazeta Transilvaniei*, XIII, 1860, nr. 32, p. 128.

fiind cu totul alta și tot Bariț spulberă acest „motiv”, în același neobosit și viguros militantism¹, cu sobrietatea și obiectivitatea cu care veghea neodihnit și ferm la respectarea drepturilor românilor, el reușind să identifice, la 1860, abia 186 de funcționari români în toată Transilvania, față de aproximativ 600 de solicitanți², realitate mai mult decât grăitoare pentru a trăda și demasca deghizata „egalitate” a naționalităților imperiului și care constituia un alt uriaș focar de nemulțumire pentru români ; – reactualizarea proporției numerice confirma că e mult mai dificil ca o majoritate națională să învețe o altă limbă: „...iar mai încolo mai lesne pot învăța dregătorii [autoritățile oficiale] decât o națiune o limbă” (*ibidem*, f. 263 v.); – sub aspect lingvistic, nu se poate impune cu forța „o limbă care n-are nici o asemănare cu limba română” (*ibidem*, f. 263 v.);– considerentul cultural, prohibirea limbii proprii putând duce la stagnare în voința de emancipare, întrucât pe un popor „numai în limba care o înțelege îl poți cultiva..., prin urmare, cine dorește cultura ... e dator să învețe limba ca să-l cultiveze, așa și aceia dregători care voiesc binele națiunii noastre vor învăța limba ei „(*ibidem*, f. 263 v.); – proporția contribuției românilor la avutul și sarcinile statului, unul dintre cele mai puternice și convingătoare argumente, invocat întotdeauna în fundamentarea și revendicarea tuturor drepturilor națiunii române, pe temeiul căruia, accentuează Iancu, dregătorii „vor învăța limba ei, la care îs și datori, fiindcă la visteria statului și națiunea română contribuie” (*ibidem*, f. 263, v.);– deasupra tuturor argumentelor domina, ineluctabil, semnificația național-politică a limbii pentru români, implicând în demonstrație valențele și funcțiile multiple ale limbii pe acest plan, pornind de la valoarea ei națională vitală „... ”

¹ Marin Aiftincă, *ASTRA și militantismul lui George Barițiu*, în vol. *ASTRA – 125 de ani de la înființare*, sub redacția Dr. Victor V. Grecu, Academia Română, Societatea de Științe Filologice din România, Sibiu, 1987, p. 129-142.

² *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XIII, 1860, nr. 58, p. 239.

noi nu avem deplină încredere în toți aceia cari judecă, că Națiunea Română trebuie să se guverneze în limba nemțească..., din cauză că *pentru Națiunea Română nimic nu e mai sacru... decât limba*” (s.n.) (*ibidem*, f. 263 v.), în conștiința epocii conceptul de națiune indentificându-se cu cel al limbii, ce reprezenta, arată Iancu în memoriu, o fermă credință unanimă... „despre aceasta întru atâta e convins fiecare român, încât...națiunea în limbă numai își poate închipui” (*ibidem*, f. 263 v). Relevând aceeași valoare – „limba este sufletul dătător de viață al națiunii”¹ –, Bariț declara, cu aceeași convingere, că pentru români, „limba și viața sunt sinonime”²; scrutarea argumentelor încheindu-se apoteotic printr-o clarviziune exemplară, în relația limbă-națiune³, prin consacrarea supremă a finalității național-politice a limbii, ca domeniu și armă a luptei politice: „... iară limba care nu are viață politică e moartă; prin urmare și națiunea poți zice e moartă” (*ibidem*, mss. 263 v.). Pe lângă toate acestea, misiunile națiunii române înseși, atât în cadrul imperiului, cât mai ales cele legate de destinele proprii sale evoluții viitoare, în speranța la care gândea Iancu, a unirii tuturor românilor, după cum discutase cu Nicolae Bălcescu la Câmpeni⁴, nu puteau fi îndeplinite decât prin folosirea limbii române, arată, în încheiere, Iancu, angajând toate argumentele, făceau mai imperioasă, mai acută această necesitate: „... aceasta de aceea o cerem mai tare... de ce știm poziția națiunii și știm că națiunea își cunoaște misiunea sa, care cu atât îi e mai grea, cu cât națiunii, delăturată din seculi de guvern, i s-au îngreuiat misiunea, și aceasta nu o poate suplini în timpul acesta îngreuiat de

¹ G. Bariț, *Axiome și probleme politice*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 33.

² G. Bariț, *Dreptul limbii românești și translatura*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 30, p. 127.

³ Victor V. Grecu, *Limbă și națiune*, Timișoara, Editura Facla, 1988, p. 244-254.

⁴ Victor V. Grecu, *Unitatea de stat și politică în concepția și activitatea lui Nicolae Bălcescu*, în vol. *Studii despre Nicolae Bălcescu*, București, 1969, p. 45-61.

evenimente numai prin darea dreptului de a se governa în limba română” (*ibidem*, f.264 r.).

Temeiurile înfățișate, consideră Iancu, în finalul acestei bogate și lucide argumentații, susțin cu prisosință „a noastră direaptă cerere”. Ca atare, invocând rolul hotărâtor al limbii pentru existența națiunii române, cere autoritar „ca din astă tristă stare să se emancipeze națiunea noastră și să i se dea dreptul de a se governa în limba sa națională” [!] (*ibidem*, f. 263 v.). [Semnat:] „Avram Iancu. Avocat și prefect”.

Memoriul prezentat împăratului, ca și alte petiții, nu a cunoscut soluționarea așteptată, izbindu-se de discriminatoarele și intolerantele reglementări oficiale habsburgice¹. Răspunsul autorităților centrale, sosit mult prea târziu, abia la 8 martie 1853, când „lecția” tragică și *fatală* a „justiției” imperiale fusese deja îndurată de Craiul munților, era mai mult decât umilitor, dar Iancu, retras în lumea zburciorului său sufletesc, nu mai avea să îi resimtă desconsiderarea și înjosirea. Guvernul socotește, cu sfidare și amenințator, că „cererea nu numai că este incompatibilă cu dispozițiile oficiale, dar nici nu reprezintă o dorință reală a comunelor; este mai degrabă expresia unor tendințe subversive ale unor tulburători ai binelui de obște, care trebuie admonestați și supravegheați”².

Memoriul redactat de Craiul Munților, cu o caligrafie cuceritoare, într-o construcție arhitectonică de o coerență, sistematizare logică și limpezime exemplare, îngemănează o instrucție juridică solidă și cuprinzătoare, un orizont cultural de mare anvergură, un spirit justițiar integru, dominând luciditatea, erudiția, clarviziunea, însuflețite de un spirit internaționalist

¹ Victor V. Grecu, *Avram Iancu și Alexandru Papiu Ilarian*, în *Lucrări științifice*, Oradea, V, 1971, Seria B, p. 81-90.

² Academia Română. Arhiva istorică a Filialei Cluj-Napoca, dosar: Documente grănicerești.

exemplar, de un patriotism consecvent și vegheate de un umanism coplesitor, ale cărui principii, raționamente și argumente, întemeiate pe dreptul istoric și dreptul natural, își mențin, *mutatis-mutandis*, valabilitatea deplină, perpetuându-și actualitatea și astăzi, după 158 de ani!

Principiile, raționamentele și argumentele invocate, cu maturitate și legitimitate istorico-politică și juridică, de Avram Iancu, înrădăcinate în conștiința teoretică și în acțiunile militanților patrioți ai vremii, perpetuându-se în aceeași osmoză ideatică realistă, își găsesc cea mai lucidă, lapidară și categorică exprimare în paginile *Telegrafului român* de la Sibiu, ale cărui militantism, internaționalism, verticalitate și demnitate îl declară, la începutul de secol, „adevăratul apărător al intereselor noastre naționale”¹ (s.n.), reprezentând, pe bună dreptate, o „carte deschisă a istoriei frământărilor culturale, bisericesti și politice din Transilvania”²(s.n.), cum este sintetizată esența aportului său, la jubileul de „șaptezeci de ani”, și pe care Eminescu, prețuind ținuta redacțională, însemnătatea și rolul contribuției sale, îl socotea „cel mai bun ziar românesc”³(s.n.).

Acuzând „tristele realități” privind pe cel aflat la alegerea carierei, „îl va dura inima când se va vedea persecutat pentru cuvântul că e *român* [s.n.], îl va dura când va vedea că i se ia de păcat *consimțirea cu neamul său* [s.n.], că acest păcat se socotește și în casa sa, când, în sânul familiei sale, cultivă limba română, literatura românească și tot ce-l leagă de trecutul neamului său”⁴.

Telegraful român aduce cea mai lucidă, justițiară și fermă interpretare a dreptului natural, istoric, legitim, al popoarelor, „pe care nu ni-l poate lua nimeni, fără a comite un atac asupra legilor naturii”, care nicidecum nu trebuie

¹ Sabin, *Împiedecarea degenerării morale*, în *Telegraful român*, L, 1902, nr. 7, p. 25.

² *Șaptezeci de ani* în *Telegraful român*, LXXV, 1923, nr. 1-2, p. 1.

³ *Să sprijinim ce-i al nostru*, în *Telegraful român*, LXIX, 1921, nr. 490, p. 1.

⁴ *Alegerea carierei*, în *Telegraful român*, XLVIII, 1900, nr. 63, p. 249.

așteptat ori implorat, ci trebuie ca toți să fie obligați la respectarea lui generală și comună: „Nu acordarea acestui drept o cer, deci, naționalitățile nemaghiare din patria aceasta, – căci dreptul **îl au** – ci impunerea prin lege, ca acest drept să-l recunoască de existent și alții și să i se conformeze”¹ (s.n.).

Prin articolele 7 și 8 ale legii de maghiarizare din 1842, dieta Transilvaniei relua, de fapt, prevederile articolului 31, votat de dieta Transilvaniei din 1791 privind declararea supremației limbii maghiare ca limbă oficială în Transilvania, supremație statornică și de dieta Ungariei, din 1836, limba română, a populației majoritare din Transilvania, fiind prigonită de peste tot și lipsită de orice fel de drepturi. Politica de deznaționalizare prin ofensiva împotriva limbii române este desfășurată cu mai multă înverșunare și după 1842, cunoscând forme mai brutale în § 3 al legii adoptate de Dieta maghiară în ședința din 8 ianuarie 1848, care legifera numai limba maghiară ca limbă de predare în școlile publice și în instituții, precum și introducerea ei ca limbă explicativă și ca obiect de studiu obligatoriu în școlile elementare². Excesele continuau, sporind discriminarea și intoleranța: la 1861 guvernatorul Transilvaniei, contele Mikó Imré, fără vreun temei legal, a dispus introducerea limbii maghiare inclusiv în armată, fapt ce a stârnit protestul generalului Montenuovo, comandantul suprem al trupelor din Ardeal, exces urmat de dezaprobarea vehementă a lui Iacob Mureșanu³, iar în 1866 proiectul baronului Eötvös privind maghiarizarea limbii, este întâmpinat cu o vehementă demascare și condamnare de către G. Bariț⁴. După începutul

¹ *Chestiunea națională*, în *Telegraful român*, LI, 1903, nr. 11, p. 45.

² G. Bariț, *Legile dietei Transilvane*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXV, 1862, nr. 91, p. 121.

³ *Conflict limbistic între E. și D-lui guvernator gr. Mikó și L.M.K., gr. Montenuovo, comandant gen. al trupelor din Ardeal*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 79, p. 333.

⁴ B., *Încercarea de a introduce limba ungurească peste tot*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIX, nr. 26, p. 101.

secolului campania împotriva limbii române în școală s-a agravat în anii 1904–1907, prin proiectul de lege școlară al ministrului Berzeviczy, stârnind mâhnirea și revolta întregului popor român: „Amărăciune și durere adâncă a trebuit să producă în inima fiecărui român care își iubește neamul și limba”¹, aceeași nemulțumire generală și proteste vehemente declanșând și în rândurile sașilor, unde legea urmărea același scop, prin impunerea limbii maghiare², culminând cu faimoasa „Lex Appónyi”³, promulgată în 1907 de noul ministru de instrucție Albert Appónyi, care, prin intoleranța și cruzimea ei, a zguduit adânc toate straturile sociale și a lezat profund conștiința românilor din Transilvania și din Ungaria precum și a celorlalte naționalități⁴, care își vor strânge rândurile, pentru că și ele au dreptul a-și iubi „limba, datinile și tradițiile”⁵, politica de deznaționalizare, atingând paroxismul prin cruzimea și teroarea practicate în timpul Diktatului de la Viena 1940-1944 prin răpirea Nordului Transilvaniei și Bucovinei⁶.

Șirului de „umilinți, de suferințe și degradație națională” – cum spunea M. Kogălniceanu, în vibrantul cuvânt omagial rostit la alegerea lui Cuza, i-a pus capăt „sărbătoarea bucuriei românești” (Antonie Plămădeală), prin Unirea cea Mare – actul voinței românești, de la 1 Decembrie 1918.

Inserarea, în acest loc, a popasului zăbavnic amplu asupra acestor episoade ale calvarului istoric al românilor s-a socotit oportună tocmai pentru

¹ *Legea nouă școlară*, în *Telegraful român*, LII, 1904, nr. 110, p. 445.

² *Telegraful român*, LII, 1904, nr. 111, p. 449.

³ Onisifor Ghibu, *Un plan secret al guvernului unghuresc din 1907 privitor la maghiarizarea românilor din Transilvania*, Cluj, 1940, 48 p.; Antonie Plămădeală, *Un episod important din lupta pentru limba română*, în *Ortodoxia*, 1978, nr. 3, iulie-septembrie, p. 434-435.

⁴ Liviu Maior, *Habsburgi și români. De la loialitatea dinastică la identitatea națională*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 251-254.

⁵ *Pentru limbă*, în *Telegraful român*, LI, 1903, nr. 7, p. 29.

⁶ Ioan N. Ciolan, Victor V. Grecu, *Transilvania - ultima prigoană maghiară*, Roma, Edizioni Europa, 1980, p. 163-165, 168-225.

relevarea unor fapte și acte care se îngemănează, din nefericire, cu realitățile și inițiativele politicii de deznaționalizare și prin limbă, promovate în Republica Moldova, sfidându-se realitățile istorico-politice și juridice ale epocii actuale.

*
* *

În gândirea învățaților din generațiile următoare limba reprezenta simbolul fundamental al identității etnice și culturale, un element de recunoaștere și constituire a unității naționale. Semnificațiile complexe, deopotrivă cu implicațiile ei multiple, sociale, politice, naționale și culturale sunt surprinse cu luciditate și clarviziune de către toți învățații vremii, într-o unanimitate pilduitoare, reflectând aceeași unitate de gândire, de acțiune și de aspirații pe plan general românesc, ceea ce relevă o impresionantă solidaritate intelectuală ce i-a caracterizat pe români în toate înfăptuirile pe plan cultural și național¹.

Ca o componentă a etniei și temei al identității și unității naționale, limba reprezenta un factor de fortificare și de coeziune națională, funcție despre care doctorul Vasile Pop credea, în *Disertația* sa, la 1838, că „numai acolo încetează o nație, unde înceată limba care o unește”².

Credincios țelului stabilit prin programul *Foii pentru minte*, Heliade-Rădulescu lansează, în același an, un patetic și surprinzător de vizionar apel: „Fraților, ne trebuie *unime* în limbă”, întărindu-l atât prin necesitățile prezentului, cât și prin perspectivele viitorului: „*să o facem în stare a exprima ideile veacului al XIX-lea și a le exprima într-un chip vrednic de luminile acestui veac, ca să putem a o da urmașilor noștri în stare cum să poată păși și*

¹ Victor V. Grecu, *Limbă și națiune*, Timișoara, Editura Facla, 1988, p. 245.

² Vasile Pop, *Disertație despre tipografiile românești din Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până în zilele noastre*, Sibiu, 1838, p. 17.

ei cu dânsa în paralel cu înaintarea duhului omenesc și cu ideile veacurilor următoare”¹. P. V. Săulescu, tot atunci, dă glas convingerii maselor în îndemnul său: „trebuie să ne unim a avea toți românii o limbă generală”², evidențiind rolul unității limbii pentru întărirea unității naționale: „uniformitatea graiului, legând pe români între sine național”³, iar Simion Manguica îndeamnă la cultivarea limbii prin prisma rolului acesteia în dezvoltarea culturii: „Cultura națională fără limbă cultă nu e cu puțință. Drept aceasta să năzuim cu toții spre cultura limbii, căci aceasta e așa de însemnată și grea întrebare, ca și întrebarea despre viața noastră politică”⁴. De peste munți, G. Bariț constata, însuflețitor, la 1844, că unirea devenise mobilul emulației generale: „**Unire națională este frumoasa deviză ce răsună din toate părțile și deșteaptă duhurile cu putere multă**”⁵, pentru care liantul limbii este covârșitor: „Limba este un nod foarte puternic și un magnet atrăgătoriu, care românilor **pe veci le cheazășuiește pentru naționalitate**”⁶ (s.n.).

Întruchipând aspirațiile unanime, Mihail Kogălniceanu consacră, cu devotament patriotic, ca și Aaron Florian, drept menire supremă a cursului său de istorie națională „a deștepta în d. voastră un duh de unire mai aproape între toate ramurile neamului românesc și un interes mai viu pentru nație și patrie”⁷.

¹ Ion Heliade-Rădulescu, *Literatură*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, II (1839), nr. 42, p. 330.

² P. V. Săulescu, *Domnule redactor*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, II (1839), nr. 42, p. 339.

³ Gheorghe Seulescu, *Observații gramaticești. Asupra limbei românești*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, II (1839), nr. 57, p. 289.

⁴ S. Manguica, *Cătră învățații românilor*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXIII (1860), nr. 37, p. 287.

⁵ George Bariț, *Naționalitate*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, VIII (1844), nr. 51, p. 399.

⁶ George Bariț, *Limba românească*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, VIII (1845), nr. 2, p. 13.

⁷ M. Kogălniceanu, *Opere*, tom. I, București, p. 652-655.

În finalitatea preconizată autorul avea în vedere întreaga comunitate etnolingvistică și culturală românească, înglobând toate provinciile locuite de români, conștiința unității naționale și a temeiurilor identitare ale acesteia fiind exprimată într-un crez profetic incandescent; magistral pentru clarviziunea și internaționalismul său: „Eu privesc ca patrie a mea toată acea întindere de loc unde se vorbește românește și ca istorie națională, istoria Moldovei, a Valahiei și a fraților din Transilvania, *cu care suntem frați de cruce, și de sânge, și de limbă, și de lege*”¹ (s.n.). Un an mai târziu, la 1844, continuând apelurile vibrante ale lui I. Heliade Rădulescu, George Bariț, în gândirea și preocupările căruia conștiința unității naționale dobândește una dintre cele mai clarvăzătoare și mai mobilizatoare sinteze, întreprindea, lucid, o extrem de valoroasă operă de educație patriotică și politico-națională, de dezvoltare a conștiinței unității naționale prin gazetele sale, dezvăluind, într-un patetic ton mobilizator, rolul și semnificațiile acestor deziderate: „Din contră, unirea și unimea națională sunt bunuri mari, importante și însuflețitoare, care nu cer mai mult decât voința tare de a fi și a rămânea un singur popor ..., toți naționali, toți frați, *vorbitori ai unei limbe păstrate de străbuni și de veacuri*, toți fii ai unui popor păzitor de legile morale, *suferitor al străinului până unde suferă independența națională*” (!) (s.n.)².

Întemeiat pe conștiința autohtonă colectivă a romanității / latinității, ca suprema pecete identitară, unirea reprezenta, în preajma revoluției, idealul primordial al epocii, devenise, cum atesta agentul polon la București, Woronicz, la 1838: „ideea unirii tuturor populațiilor române sub același sceptru ocupă toate capetele, se anunță ca dominantă, a devenit, ca să zic așa,

¹ M. Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, București, 1971, p. 108.

² G. Bariț, *Naționalitate în Foaie pentru minte, inimă și literatură*, VII, 1844, nr. 51, p. 399.

ideea la modă (s.n). Ardelenii care vin aici ca profesori și negustori sunt cei mai vajnici propagatori ai ideii de unitate națională”¹.

Ideile circulau pe întreg teritoriu etnic, dincoace și dincolo de Carpați răsunau îndemnurile, chemările, magnetizând, cum spunea Bariț, spiritele și dinamizând voințele. Ziarul *Pruncul român* lansează, în febra evenimentelor revoluționare, un înflăcărat apel: „Uniți-vă cu noi ..., înălțați stindardul libertății și dobândiți-vă sfintele drepturi. Să ne dăm mâna ca niște frați și să ne ajutăm unii pe alții. Uniți vom fi tari, uniți vom sta împotriva oricărui vrăjmaș al unității noastre”. În îndemnul la realizarea idealurilor unității și libertății ziarul *Konstituționalul*, înființat la 8 iulie 1848, de C. Vișoreanu, proclamă sacerdotal un imperativ verdictual: „*Toate țările locuite de români trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sunt patria românilor și pentru că toți patrioții români, locuitori pe dânsese, formează națiunea românească care să fie una și nedespărțită*”². Aceste cuvinte, ca și toate celelalte apeluri și convingeri, relevă, ca o caracteristică de mare însemnătate, că în orice înfăptuire pe plan național-politic și cultural românii au dovedit o admirabilă solidaritate intelectuală.

Interesul pentru limbă, stimulat de înțelegerea însemnătății ei pentru afirmarea identității naționale, și preocupările pentru cultivarea și unificarea limbii, căreia i se adaugă, tot mai accentuat, rolul ei pentru unificarea politică, se amplifică acum și dobândesc noi perspective în febra revoluției de la 1848 și a Unirii Principatelor³. Ele se intensifică după încheierea dualismului austro-ungar, la 1867, ca urmare a înverșunatei politici de deznaționalizare a

¹ P.P. Panaitescu, *Planurile lui Ion Câmpineanu pentru unitatea națională a românilor*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, 1924 – 1925, p. 63.

² *Către frații noștri din Moldova*, în *Pruncul român*, I, 1848, nr. 1, 12/24 iunie, p. 1.

³ Victor V. Grecu, *Unitatea și independența națională în gândirea revoluționarilor din secolul trecut*, în *Revista de istorie*, 35/12, 1982, p. 1277-1297.

românilor din Transilvania. Limba este definită drept o condiție a vieții națiunii, cum arăta G. Bariț, în celebrele sale *Axiome politice*: „*Limba este sufletul dătător de viață al națiunii*”¹, precizând valoarea ei vitală pentru români, la care „*limba și viața sunt sinonime*”². Ființa unui popor se definește și se manifestă prin limba sa: „*Orice popor devine la ceea ce este numai prin limba sa națională*”³.

*

Revelația relației indestructibile dintre limbă și națiune⁴, a funcției ei identitare, dintre unitatea limbii și unitatea națională era o componentă a conștiinței unității naționale, ce traversa preocupările tuturor învățaților. Rolul esențial al limbii în constituirea și definirea identității națiunii este afirmat plenar de Alexandru Papiu Ilarian, în istoria sa: „*Nici sângele nu face națiunea într-atâta ca limba*”⁵. Intuind, cu realism și luciditate, semnificația lor vitală, el consideră că „*limba și naționalitatea, fără de care nu este viață, sunt condițiunile existenței politice și naționale ale Românilor*”⁶. În conștiința generațiilor limba și viața sunt sinonime, cum proclama, în aceeași vreme, George Bariț, consacrand convingerea lui Papiu Ilarian: „*Limba e condițiunea vieții sau morții politice*”⁷.

¹ George Bariț, *Axiome și probleme politice*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV (1861), nr. 33, p. 143.

² George Bariț, *Dreptul limbei românești și translatura*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV (1861), nr. 30, p. 127.

³ George Bariț, *Axiome și probleme politice*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV (1861), nr. 33, p. 143.

⁴ Victor V. Grecu, *Limbă și națiune*, Timișoara, Editura Facla, 1973.

⁵ Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară. Schița vol. III*, Publicată cu o introducere și cu note de dr. Ștefan Pascu, Sibiu, 1943, p. 3.

⁶ *Ibidem*, p. XI.

⁷ ****Tot necazul limbii*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXVI, 1863, nr. 62, p. 246 (Nota redacției).

Examinarea principalelor mărturii ale conștiinței romanității, identității etno-culturale și convingerilor privind însemnătatea națională, politică și culturală a limbii pentru viața unui popor, exprimate în decursul timpului, este în măsură să releve caracterul lor realist, înaintat, să legitimizeze un crez politic să demonstreze multilateral primordialitatea unui imperativ și să îi fundamenteze triumful și perenitatea.

Din aceste adevăruri, derivă *însemnătatea politică* a limbii, conturată cu aceeași luciditate. Cu intuiția, maturitatea și clarviziunea care l-au marcat în rândul contemporanilor, George Bariț arăta răspicat că: „*A mărgini pe un popor întru folosirea limbei sale este a-i deschide artera pentru ca să moară cu încetul*”¹. Harnicul redactor al *Gazetei Transilvaniei* proclama sentința adâncă dar mobilizatoare citată mai sus: „*pentru noi ea e condițiunea vieții sau morții politice*”² (s.n.). Unitatea limbii trebuie să faciliteze comunicarea, prin rolul ei coercitiv, menire ce constituia finalitatea supremă: „*de a face să se înțeleagă prin limbă națiunile ce sunt de același sânge*”³.

Comunitatea limbii se manifestă prin posibilitatea de înțelegere între vorbitori, românii înțelegându-se între ei, indiferent cărei arii lingvistice aparțin, limba fiind unică, realitate constatată de Alexandru Papiu Ilarian, la 1860, și repetată mereu: „*În regat, ca și în Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina românii vorbesc o singură limbă, fără dialecte...*”⁴ (s.n.).

*

¹ *Ibidem*, p. 143.

² ****Tot necazul limbii*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 62, p. 246 (Nota redacției).

³ C. Boerescu, *Domnul meu*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XVIII (1853), nr. 6, p. 27.

⁴ Al. Papiu Ilarian, *Memoriu inedit*, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, București, I, 1882, vol. I, p. 142; Victor V. Grecu, *Un precursor al desăvârșirii unități de stat a românilor*, în *Apulum* (Alba Iulia), VIII, 1971, p. 331-336.

La inițiativele și eforturile învățaților și ale presei¹, cu patosul patriotic dar și cu clarviziunea și militantismul care le-au caracterizat, se alătură preocupările febrile și acțiunile energice ale *societăților cultural-patriotice*, care, cu o pătrunzătoare, realistă și lucidă înțelegere a realităților istorico-politice, cu o abnegație și un devotament patriotic exemplare, au contribuit, prin programele, unele chiar prin denumirile lor, prin împlinirile lor, la perpetuarea și fortificarea conștiinței romanității, identității etno-lingvistice, a unității naționale și politice.

Întemeiate încă de la începutul secolului, cum s-a consemnat, și sporind impresionant după 1859, iau ființă numeroase societăți în întreg arealul românesc², la București, Timișoara, Arad, Lugoj, Sibiu, Iași, Gherla, Bistrița, Cluj, Oradea, Beiuș, Satu Mare, Sighetu Marmăției, Cernăuți, Brașov, Brad etc., dar și la Pesta și Viena, ele au militat cu tenacitate și perseverență pentru triumful imperativelor naționale, în seria acestora unificarea limbii, ca premisă și componentă a unificării politice, în care se integra organic și pe care era menită să o accelereze, reprezenta postulatul dominant în epocă, așa cum proclamase Asociația culturală arădană: „Unitatea poporului român în limbă și literatură este legea supremă”³, postulatul sintetizat într-o formulare imperativă, sentențioasă de către Gh. Hurmuzaki, în răspunsul la Apelul Asociației arădane⁴.

Cea mai mare însemnătate, prin prestigiul, menirea și înfăptuirile lor, au avut ASTRA și Academia Română. Veritabilă academie transilvană,

¹ Victor V. Grecu, *Idealul unității naționale în presa românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996.

² V. Netea, V. Curticăpeanu, *Contribuția societăților cultural-patriotice românești la realizarea unității naționale*, în *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C al P.C.R.*, XVI, 1968, nr. 2-3, p. 154-175.

³ *Catalogul membrilor și statutelor Asociațiunii naționale în Arad pentru cultura și conservarea poporului român*, Arad, 1864.

⁴ Arhivele Statului, Arad, fond: Asociația națională arădană, doc. 18.

îndeplinind rolul unui adevărat parlament politic al românilor din Transilvania, „*reazem al națiunii române*”, cum o definea Cipariu, ASTRA¹ și-a asumat, de la întemeiere, acest deziderat cardinal, întărit de convingerea că „*Lucrarea de unificare și îndreptare a limbii literare este pentru noi o chestiune de deosebită importanță națională*”², asigurând convergența tuturor eforturilor către o finalitate primordială, unitatea națională și politică a tuturor românilor: „*ca să împiedice a se depărta în limbă și cultură pe români și să realizeze o cultură românească unitară*”³. Acest obiectiv vital a fost magistral formulat, în memorabilul discurs rostit de Timotei Cipariu, la adunarea generală a ASTREI, de la Brașov, în 1862, care se încheie apoteotic, ca un memento, cu îndemnul profetic: „*Deie Cerul, ca precum toți suntem de un sânge, toți ne-am îndulcit de la sânul maicei noastre cu aceleași cuvinte dulci, toți ne suntem frați – oricât ne despart munții și văile și oricât ne împart stările politice și confesiunile religioase – tot numai una să fim: una națiune, una limbă, una literatură. Atunci orice despărțiri politice și religioase ne vor tăia de către una alta, dar spiritul națiunii și geniul roman vor tinde aripile sale peste toți fiii lui Traian și-i va ține legați întru legăturile păcii, frățietății și ale unității naționale. Așa să fie în veci! Amin!*”⁴. Țelul unirii este consfințit plenar, ca deviză supremă, în Programul Asociației Culturale Arădane: „*Unitatea*

¹ Victor V. Grecu, *Astra în lupta pentru făurirea statului național unitar român*, București, Sibiu, Societatea de Științe Filologice din România, Imprimeria de Vest, Oradea, 1987, 102 p.

² ****Secțiunile științifice-literare*, în *Transilvania*, XXXIII, 1920, nr. V, p. 181.

³ Iosif Sterca Șuluțiu, *Raportul general al comitetului central al Asociațiunii... pentru anul 1902*, în *Analele Asociațiunii...*, 1903, nr. IV, p. 55.

⁴ T. Cipariu, *Discurs rostit în Adunarea Asociațiunii Transilvane din 1862*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXV (1862), nr. 30, p. 232. Vezi același text, original, cu ortografia epocii, în *Revista română pentru științe, littere și arte*, vol.II, 1862, București, Administrația revistei, Passagiul român, p. 565-587. Tot aici este publicat și studiul lui N. Bălcescu, *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, p. 588-594, precum și „*Cărți*” din *Istoria Românilor sub Michaiu Vodă Vitezul*”.

poporului român în limbă și literatură este legea supremă”¹, însușit și de celelalte societăți surori, de ASTRA basarabeană, bănățeană și dobrogeană, polarizând toate preocupările acestora, într-o grandilocventă unitate de gândire, de voință și acțiune, pe întreg teritoriul etnic românesc. Toate împlinirile lor aveau același scop, converg către același imperativ vital².

Crearea Societății Academice Române, la 1866, situa același deziderat printre postulatele fundamentale ale urzirii și menirii ei, pe care tot Cipariu le consfințează în cuvântul inaugural: „*ea va îngriji de conservarea unității limbei noastre literare*”³, deziderat ce va fi proclamat, profetic, de Alexandru Roman, în încheierea cuvântului de salut, rostit în 31 iulie/12 august, în numele delegației din Transilvania, venită să ia parte la întemeierea forului academic național, simbol al unității tuturor românilor: „*Fie ca din unitatea limbei literare, pre calea cea pacinică a științelor, să rezulte unitatea noastră națională!*”⁴. Academia a reprezentat, de la înființarea ei, un bastion al luptei pentru unitatea națională și politică a tuturor românilor, așa cum consfințează retrospectiv, la 14/27 mai 1919, octogenarul Iacob Negruzzi, martor al începuturilor Academiei, sanctificând un adevăr peren: „*Țelul unirii poporului român într-un singur stat s-a dat pe față de la început, fără înconjur și fără temere*”⁵.

¹ *Catalogul membrilor și statutelor Asociațiunii naționale în Arad pentru cultura și conservarea poporului român*, Arad, 1864.

² Victor V. Grecu, *Unitatea limbii române literare în preocupările ASTREI și ale revistei „Transilvania”*, în vol. *Astra – 125 de ani de la înființare*, redactor responsabil și coordonator științific dr. Victor V. Grecu, Academia Română, Societatea de Științe Filologice, Sibiu, 1987, p. 295-344.

³ V. A. Urechia, *Actele și solemnitatea oficiale și neoficiale a Inaugurării Societății Literare Române. Culese de...*, București, 1867, p. 48.

⁴ *Analele Academiei Române*, Seria a II-a, tom XXXIV, p. 226.

⁵ Victor V. Grecu, *Idealul unității naționale în presa românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, p. 47-66.

Aceleași idealuri le-a promovat, cu aceeași clarviziune și patriotism, și Societatea pentru fond de teatru român, întemeiată în 1870, la Deva, alăturându-se ASTREI, în militantismul temerar pentru împlinirea idealurilor național-politice și culturale de acesteia¹.

Alături de acestea, așa cum s-a mai menționat, la propagarea convingerilor și fortificarea preocupărilor privind romanitatea poporului și latinitatea limbii, identitatea națională, idealurile de unitate, emancipare și integrare civilizațională europeană, cea mai amplă, prin anvergura și dispersarea ei, mai penetrantă, prolifică și decisivă contribuție a adus *presa*, care, prin tenacitatea, combativitatea, internaționalismul, clarviziunea și demnitatea promovate statornic a reprezentat principalul front al ofensivei naționale pentru realizarea unirii tuturor românilor într-un singur stat². În cuprinsul acesteia, un loc și un rol de frunte l-a avut *Telegraful român*, de la Sibiu, oficiosul Mitropoliei Ortodoxe a Ardealului, cu apariție neîntreruptă, din 1853, al cărui militantism cutezător și eroic pentru lege și limbă, pentru identitatea și unitatea națională, pentru integrarea civilizațională europeană a rămas puțin cercetat³ și care declara răspicat deviza vitală: *idealul național este fericirea supremă la care aspiră tot neamul românesc*⁴, *Tribuna*⁵ în care, din primul an de apariție⁶, voința unirii este declarată lapidar: „atunci când ni

¹ Victor V. Grecu, *Astra și Societatea pentru fond de teatru român*, în vol. *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român, (1870-1970)*, Oradea, 1972, p. 231-244.

² Victor V. Grecu, *Idealul unității naționale ...*, p. 169-176.

³ Victor V. Grecu, „*Telegraful român*” împotriva politicii de deznaționalizare a românilor în timpul dualismului austro-ungar, în *Revista de istorie*, tom. 40, 1987, nr.11, p. 1077-1095.

⁴ *Piedicile înfăptuirii idealului național*, în *Telegraful român*, LXII, 1911, nr.4, p.323.

⁵ Victor V. Grecu, *Contribuția „Tribunei” la dezvoltarea conștiinței unității naționale românești*, în *Limbă și literatură*, 1981, vol. III, p. 396-402.

⁶ Victor V. Grecu, *Aportul „Tribunei” și al lui Ioan Slavici la triumful idealului național*, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române*, Editura Academiei Române, XI, 2004, p. 7-40.

s-ar pune serios întrebarea, dacă am dori ori nu ca toți românii să fie întruniți într-un singur stat, n-am sta câtuși de puțin pe gânduri și am răspunde că **da**. Și această dorință e pentru toți oamenii cu minte un lucru care de la sine se înțelege căci el urmează de sine din *conștiința noastră de unitate națională*”[!]¹, reprezentând un crez de nezdruccinat², exprimat în cuvinte incandescente, învolburând spiritele cu fiorul său: „*Numai în unirea cu frații de peste Carpați ne vedem mântuirea*”³, dar și *Luceafărul*⁴, care își identifică destinul cu același ideal: „Această revistă a reprezentat consecvent ideea unirii”⁵, proclamând profetic că „Poporul omogen prin origine, limbă și fire, după ce a ridicat la valoare de drept starea de fapt a unității naționale, nu poate să fie călăuzit în acțiunile lui decât de ideea cardinală a statului național unitar”⁶ (s.n.), care trebuia să fie „ținta noastră a tuturor”⁷, ideal pe care *Dreptatea*, de la Timișoara, îl consacra, simptomatic, drept deviză primordială – fapt admirabil! –, *încă la 1897 (!): „Unirea de limbă, literară și culturală, între cei de peste Carpați și noi, ar fi și este de ajuns pentru o Dacie modernă, posibilă și realizabilă”*⁸, – text ale cărui clarviziune și discernământ consternează și înalță!

Înfăptuirea Marii Uniri a adăugat semnificației limbii pe plan național și cultural noi dimensiuni și orizonturi. În conștiința învățaților vremii din această perioadă „*limba era chemată să contribuie, împreună cu ceilalți*

¹ *Tribuna*, I, 1884, nr. 203, p. 809.

² Victor V. Grecu, *Cultivarea limbii române în „Tribuna” din Sibiu*, în *Limba română*, XXXIII, 1984, nr. 6, p. 459-576.

³ *Tribuna*, II, 1885, nr. 263, p. 905.

⁴ Victor V. Grecu, *Revista „Luceafărul” și Idealul național*, în *Limbă și literatură*, 1989, nr. 3, p. 355-364.

⁵ XXX, *Însemnări. Revista „Luceafărul”*, în *Luceafărul*, XVIII, 1919, nr. 1, p. 24.

⁶ Oct. C. Tăslăuanu, *Ardealul*, în *Luceafărul*, XVIII, 1919, nr. 3-4, p. 50.

⁷ Duiliu Zamfirescu, *Scrisori române II*, în *Luceafărul*, IV, 1905, nr. 17, p. 334.

⁸ *Dreptatea*, (Timișoara), IV, 1897, nr. 214, p. 2.

*factori, la dezvoltarea tot mai solidară a conștiinței naționale*¹. La rândul ei, conștiința națională arăta lapidar, mai târziu, Iuliu Hațieganu, într-un articol cu un titlu sugestiv, era conștiința unității: „*Conștiința națională însemnează apoi unitate, solidaritate, fidelitate limbii, pe care vrea să le păstreze veșnic înfloritoare*”².

*

Mărturiile selectate din mulțimea cugetărilor învățaților vremii ilustrează convingător amploarea, permanența și tenacitatea preocupărilor consacrate limbii, unificării și cultivării ei în lumina însemnătății ei pentru existența națională, pentru unitate politică, așa cum exprima G. Bariț: „*Pe atunci, a scrie A.B.C. românește însemna a face politică românească*”³, deoarece, proclama plenar tot Bariț, „*chestiunea limbii, întoarsă și sucită orișicum vei vrea, este în zilele noastre o chestiune nu numai națională, ci totodată și politică*”⁴.

Numai considerarea tuturor țelurilor și împrejurărilor istorico-politice în care s-au desfășurat preocupările consacrate cultivării și unificării limbii și culturii oferă posibilitatea aprecierii lor multilaterale și realiste, a definerii veridice a rolului și valorii lor pentru epoca respectivă, dar mai cu seamă a actualității lor⁵. Însăși redacția *Gazetei* subliniază, cu clarviziune și

¹ A. Bârseanu, *La jubileul de cincizeci de ani ai „Asociațiunii”*, în *Transilvania*, XIII, 1911, nr. 4, p. 323.

² Dr. Iuliu Hațieganu, *Prin vigoare, conștiință, disciplină la renașterea națională*, în *Transilvania*, 66, 1935, nr. 4, p. 14.

³ George Bariț, *Preaplecătă rugămintă către domnii filologi*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIX, 1866, nr. 76, p. 304.

⁴ George Bariț, *Limbile oficiale*, în *Transilvania*, XXIII, 1860, nr. 32, p. 127.

⁵ Victor V. Grecu, *Temeiurile trainice ale unității naționale*, în *Scânteia*, LIII, 1984, nr. 12867, p. 1, 5.

discernământ, această semnificație covârșitoare: „să nu se dea uitării că toată lupta noastră, începând de la 1791, a fost numai pentru eluptiona egalității perfecte și aceasta mai mult în punctul limbei”¹.

Lupta îndelungată și fremătătoare pentru limbă, pentru cultivarea și unificarea ei, s-a desfășurat tot timpul sub semnul acestui imperativ politic, finalitate declarată retrospectiv de către Ion Breazu: „Am luptat apoi pentru limbă, pentru că am văzut în ea temeiul de căpetenie al unității noastre”².

*

* *

Nu s-ar putea întrerupe acest excurs exegetic privind clarviziunea și militantismul românilor pentru apărarea identității etnice, unitate națională, emancipare și integrare civilizațională europeană, fără a evidenția, în prim plan, că toate acestea prezintă și o *dimensiune morală*, de însemnătate cardinală, constând în *internaționalismul* lor consecvent, manifestat prin spirit de echitate, de demnitate, prețuire și respect reciproc, promovate în toate momentele, cu o fermitate și perseverență pilduitoare, în toate declarațiile și faptele militanților români, și a cărei actualitate, după sute de ani, depășește orice apreciere, apelurile și aserțiunile lor dobândind virtuțile modelului. Alături de aceasta trebuie atestată și accentuată absența oricăror forme de naționalism extremist, care ar fi putut apare lesne în contextul tentativelor succesive de deznaționalizare³. Atare viziune și merite au rămas neobservate și, ca atare, nu au fost examinate tocmai pentru că nu se cunoșteau, în

¹ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI, 1863, nr. 111, p. 434.

² Ion Breazu, *Inițiative ardeleni*, în *Transilvania*, 74, 1943, nr. 7-8, p. 546.

³ Ion Agrigoroaiei, *Studiu introductiv*, la vol. *Basarabia. Recurs la identitate*, Iași, Editura Agora, 2000, p. V.

amănunțimea lor tăcută, avuțiile inestimabile, adăstându-și, înțelept și răbdător, exploratorii, ale presei „plămânii neamului”, („de 100 de ani respirăm prin presă...”!), cum numea O. Goga gazetele¹ dosarele combustiei incandescente a înălțării noastre.

Reluând apelul lui Heliade Rădulescu, din 1839, Nicolae Bălcescu aprecia, zece ani mai târziu, că, privită în cadrul internațional, realizarea unității statale trebuia să contribuie la apropierea și „colaborarea între popoare”², exprimându-și, cu un spirit de previziune uimitor, convingerea fermă că, prin unitate, „națiile se vor întregi în libertatea lor și sfânta alianță a popoarelor se va întocmi”³(!).

În Transilvania, George Bariț, răspunzând unor afirmații tendențioase și calomnioase, care atribuiau românilor atitudini străine lor, le infirmă autoritar și categoric exprimându-și răspicat convingerile, care constituie o sinteză a concepției sale politice, naționale și sociale, reprezentând, de fapt, o întruchipare densă a atitudinii și conduitei naționale a românilor, în acel timp, întemeiate pe principii de deplină echitate și respect reciproc, întru totul valabile azi, avertizând: „Observați însă bine, că noi astăzi cum stăm, deși pătrunși de neîncredere, totuși nu urâm pe nimeni; iar anume pe națiunea maghiară nu avem nici o cauză mai de aproape de a o urî; peste aceasta noi știm să distingem curat între poporul Dv. și între capii de partide. Cătră popor suntem cum ne vedeți, *sinceri și prietenoși* (s.n.); cătră capi suntem reci, rezervatori, din cauză că nu le cunoaștem programa de loc (sic!), ni se pare că vedem un ce misterios în urmările lor și că ei ar *voi* să ne ducă pe *toți* cătră un

¹ Octavian Goga, *Ideea națională*. Conferință ținută în fața studenților universitari la Teatrul Național din Cluj, în *Telegraful român*, LXXII, 1924, nr. 1-2, p. 4.

² V. Maciu, *Crearea României moderne. Înfăptuirea statului național independent*, în *Studii și articole de istorie*, XI, 1968, p. 108.

³ N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea 2. Ediție critică adnotată cu o introducere de G. Zane, București, 1940, p. 106.

scop , carele nici poate fi al nostru, să se angajeze la o dispută și ceartă, a cărei auctori au fost aristocrații și străbunii lor, iar noi nu am luat nici o parte la dânsa”¹. În continuarea aceluiași raționament sănătos, lucid, condamnând excesele obligativității limbii maghiare până și în grădinițe chiar și în armată, prin structura ei multinațională (!), cum s-a mai menționat, redactorul enunță un principiu clarvăzător și realist, sugestiv pentru atitudinea *Gazetei* și pentru concepția sa, a cărei valabilitate universală timpul a confirmat-o întru totul: „Vai de acel popor, care își edifică speranțele viitorului său numai pe calculul ruinei altuia sau care seamănă neghină pentru scopuri în parte, că acela numai neghină va și secera”².

Principiile conduitei periodicului brașovean sunt condensate, un an mai târziu, la 1863, într-un veritabil și profetic crez internaționalist, sintetizând esența și țelul politicii și luptei românilor, și care uimește prin legitimitatea și echitatea sa inegalabile, de o acută actualitate, cu menirea unui memento: „Politica noastră acolo țintează ca naționalitatea română să nu mai fie lipitura altor naționalități, ci să fie și ea cum meritează și are tot dreptul de a pretinde națiune liberă, independentă de altă naționalitate, și nesubordonată nici unei naționalități; să-și aibă toate drepturile ce se cuvin unei națiuni libere și fără cari nici o naționalitate nu poate subzista ca națiune. Asta e dorința politică a românului și dorim, din toată inima, ca naționalitățile de lângă noi să nu ia în nume de rău aceste dorințe și tendințe naturale și necesare și pentru că înseși acele naționalități tot aceleași dorințe și tendințe au și au avut întotdeauna”³.

¹ G. Bariț, *Epistola deschisă către Dn. Daniil Dozsa*. Redactorul Jurnalului „K. Közlöny”, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIII, 1860, nr. 39, p. 158.

² Red., *Schuselca despre Români*. „Donau Zeitung” și eroul nostru A. Sever, în *Gazeta Transilvaniei*, XXV, nr. 6, p. 24.

³ G. Bariț, *Unioniștii*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXVI, 1868, nr. 23, p. 89.

Demnitatea și umanitarismul, legitimitatea și echitatea ce caracterizau politica națională a românilor, în conținutul căreia recunoașterea și respectarea reciprocă a identității și unității etnice, a limbii și a aspirațiilor generale de emancipare, triumfă și au fost sintetizate, cu neîntrecută pătrundere și realism, discernământ și înțelepciune, într-un crez național, cu valoare programatică, de actualitate și valabilitate universală, de inegalabilă superioritate etică și demnitate, rostit ca un jurământ sacru, merit să înfrunte veacurile: „Peste aceasta, nouă românilor, pe cât vom fi și vom rămâne români, adică totdeauna, ni se cuvine și trebuie să fim dreți către toată lumea, dreți încă și atunci, când toți din toate părțile ne-ar nedrețăți, să fim prea încredințați cum că demnitatea purtării noastre și tăria de caracter va trebui să insufle respect, să deștepte și în alții simțul de dreptate către noi”¹.

Aceste convingeri și principii, ce definesc concepția, atitudinea și comportamentul românilor, rotunjesc și amplifică deosebit de mult semnificația și justetea luptei pentru recunoașterea, în numele dreptului sacru, natural, a libertății folosirii limbii române, care se baza pe o înțelegere superioară a dreptului națiunilor și a imperativelor istoriei. Ele îl înfățișează pe Bariț, ca și pe Heliade, Bălcescu, Kogălniceanu, Cipariu, A. Iancu, E. Murgu, Papiu Ilarian, și încă mulți alți intelectuali militanți români, ca pe unul dintre stegarii cei mai înfocați ai luptei pentru recunoașterea liberei folosiri a limbii române, ca emblemă identitară și factor primordial al unificării politice, al emancipării naționale și integrare culturală europeană, sporindu-le valoarea și prestigiul în rândul celorlalte personalități științifice, politice și culturale europene și universale, așezând aportul lor în galeria portretelor oamenilor de

¹ G. Bariț, *Limbile oficiale*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIII, 1860, nr. 32, p. 127.

seamă ai timpului. În această perspectivă, contribuția lui G. Bariț¹, nu îndeajuns aprofundată în studiul menționat², ca și a celorlalți numeroși învățați militanți români, invită la o abordare profundă, exhaustivă.

În iureșul jertfirilor pentru cucerirea independenței de stat, idealurile respective găesc, în Moldova, o formulare adâncă și clarvăzătoare la vestitorul ei, Mihail Kogălniceanu, care, situându-le într-o viziune internaționalistă, conturată încă la Bălcescu, dovedește o profundă și clarvăzătoare înțelegere politică a problemei, pe care o integrează în contextul realităților politice europene, într-o declarație de providențială actualitate, ce sintetizează năzuințele tuturor românilor, în cuvinte care ard: „Așadar, trebuie să dovedim că, dacă voim să fim națiune liberă și independentă nu este pentru ca să neliniștim pe vecinii noștri, nu este pentru ca să fim un popor de îngrijiri pentru dânșii, din contra, și încă mai mult decât până acum, să arătăm că suntem o națiune hotărâtă să ne ocupăm de noi, de națiunea noastră, să ne ocupăm de dezvoltarea ei, de dezvoltarea bunei stări morale și materiale, iar nicidecum ca să îngrijim, ca să neliniștim pe cineva. Noi voim ca să fim bine cu toate puteile, și cu Rusia, și cu Austria, și chiar cu Turcia; și cu Turcia vom face legături, nouă [...], iar nu să rămânem în acele legături ca până astăzi, care nu mai au rațiunea lor de a fi. Mă rezum d-lor: voim să fim independenți, pentru că voim să trăim cu viața noastră proprie, pentru că nu voim să mai pătimim pentru greșelile altora, pentru că voim ca la gurile Dunării de jos să fie un bulevard contra rezbelului”³.

¹ Victor V. Grecu, *George Barițiu – ctitor al Marii Uniri*, în vol. *Unirea din 1918. Împlinire și speranță*, Sibiu, 1993, p. 43-53.

² Marin Aiftincă, *ASTRA și militantismul lui George Barițiu*, în vol. *ASTRA – 125 de ani de la înființare*, sub redacția dr. Victor V. Grecu, Academia Română, Societatea de științe Filologice din România, Sibiu, 1987, p. 129-142.

³ Mihail Kogălniceanu, *Texte social politice alese*, București, 1967, p. 317.

În respectarea și aplicarea principiilor politicii naționale cu privire la aceste idealuri, prin poziția cea mai radicală, exprimarea cea mai lapidară, tonul cel mai vehement, se detașează oficiosul Mitropoliei de la Sibiu¹, merit nu îndeajuns remarcat și cercetat și care așteaptă o aprofundare adecvată, pentru a ocupa locul cuvenit în presa vremii și a se bucura de menirea pe care o merită. Definind țelurile care sintetizau esența *politicii române*, *Telegraful român* accentuează echitatea, justetea și demnitatea politicii naționale, internaționalismul ei consecvent, promovând respectul pentru toate popoarele, legitimitatea aspirației de integrare la nivelul țărilor cu o civilizație avansată, aspirație care prin nimic nu poate fi oprită: „Nu vrem să stăpânim pe nimeni, dar nu vrem nici să fim stăpâniți. Nu vrem să împiedicăm pe nimeni în dezvoltarea sa firească, dar nu vrem nici noi să fim împiedicați, și de aceea cerem ce ne compete: teren de liberă dezvoltare *economică* și *culturală*, pentru a putea ține pas și noi cu celelalte popoare și cu progresele lumii”². Pe lângă funcția ei unificatoare la nivel național, ca și limba, cultura, în unitatea ei, îndeplinea și funcția de integrare în civilizația europeană. Perspectiva europeană este nelipsită tuturor strădaniilor pentru progresul și unificarea culturii, după cum recomanda, cu clarviziune, dar prudent și circumspect, *Foaia diecezană*, din Caransebeș: „și în special noi românii, cari, abia de vreo câteva decenii, am pășit în lupta culturală, avem sfânta dorință ca, înaintând, să ținem cont și de căile umblate de popoarele mai înaintate în cultură și civilizație. De imitări prea multe însă să ne ferim”³ [...!].

¹ Victor V. Grecu, „*Telegraful român*” în lupta împotriva politicii de deznaționalizare a românilor în timpul dualismului austro-ungar, în *Revista de Istorie*, tom. 40, 1987, nr. 11, p. 1077-1095.

² *Politica română*, în *Telegraful român*, XLIX, 1901, nr.61, p. 249.

³ *Foaia diecezană* (Caransebeș), XVII, 1902, nr. 16, p. 2.

Nerespectarea dreptului liberei folosiri a limbii române în condițiile egale cu folosirea limbii materne către alte naționalități era o gravă consecință a politicii de deznaționalizare forțată și sistematică a românilor, inaugurată prin legea naționalităților din 1868, perpetuată prin legile ce au succedat-o, a căror exacerbare a degenerat într-un extremism șovin: Tabla regească din Cluj a aprobat decizia judecătorei din Sibiu privind folosirea exclusivă a limbii maghiare la cărțile funduare de aici¹; secuii din Transilvania, în congregația de toamnă a comitatului Trei Scaune, în ședința din 14 octombrie, de la Sângeorgiu, „au luat concludul de a interveni în parlamentul țării în scopul de a schimba legea de naționalități, votată, în 1868, pentru a prevedea și asigura „limbii maghiare dreptul exclusiv [!?] de limbă oficială în toate autoritățile publice²; maghiarizarea numelor comunelor³, ca și ale persoanelor, în acte oficiale, abuzuri criticate sever de către redacție, demascând cu revoltă: „Secuii din Transilvania spun pe față că nici pe hârtie nu recunosc drepturi naționațităților”⁴ (!) Această nesocotință, discriminatorie, antinațională și umilitoare, stârnește protestul energetic al românilor și sașilor din Brașov care, în adunarea generală comitatensă, din 15 mai 1901, au cerut „restrângerea [retragerea] și reprobarea petițiunii..., ca manifestațiune dușmănoasă existenței noastre naționale, ca un act îndreptat în contra libertății și dezvoltării limbei noastre materne”⁵.

Atitudinea intransigentă a *Telegrafului român*, poziția demnă, istoricește și juridic argumentată, condamnarea drastică, fără rezerve, a unor asemenea fărădelegi, folosește aserțiuni justițiare și expresii de o cutezanță

¹ *Reacțiunea*, în *Telegraful român*, XLVIII, 1900, nr. 112, p. 461.

² *Casarea legii de naționalități*, în *Telegraful român*; XLVIII, 1900, nr. 111, p. 455.

³ *Maghiarizarea numelor de comune*, în *Telegraful român*, XLVIII, 1900, nr. 117, p. 485.

⁴ *Casarea legii de naționalități...*, p. 455.

⁵ *Lupta în comitate. Congregația comitatului Brașov*, în *Telegraful Român*, XLIX, 1901, nr. 51, p. 210.

greu de imaginat, încât este de-a dreptul surprinzător că astfel de afirmații au fost tipărite în *Telegraful român*! Pentru a înfiera, în fața opiniei publice, ținta maghiarizării, urmărită prin toate aceste legi șovine și inumane, ziarul, stigmatizând abuzurile de prohibire a limbii române, reproduce interpretarea făcută de Mihai Veliciu, de la Banca „Albina”, către vicecontele congregației Aradului, privind nerespectarea redactării protocoalelor în limba română, față de care exprimă sentința avertizatoare: „suprimarea limbii române și înlocuirea ei cu limba maghiară numai așa ar fi posibil dacă ați nimici ființa noastră etnică, ceea ce însă e imposibil”¹. Rechizitoriul făcut dobândește o forță demascatoare imprevizibilă pentru oficiosul mitropolitan: „Vă puneți în contra culturii și progresului nostru în cultura națională! Nu numai că nu ne ajutați din banii noștri, din contribuția plătită de noi să ne cultivăm limba noastră și datinile noastre, ci hotărât ne împiedicați a ne cultiva și, pe banii noștri, ne puneți mii și sute de piedici, ne aruncați în temniță dacă ne cântăm doina noastră, tovarășa și mântuitoarea neamului nostru. Și toate acestea cu un scop să ne maghiarizați”². Cu o demnitate națională impunătoare, cu conștiința realităților și imperativelor istorice, accentuând responsabilitatea în fața istoriei și umanității, tonul ziarului asociază un vehement accent justițiar, acuzator: „când este vorba de cultura noastră românească, de folosirea limbii noastre românești și de drepturi cari ar asigura existența noastră etnică și națională uitați că, vrând-nevrând, trebuie să trăiți cu noi împreună, și – neluând în socotință dreptul cel mai cardinal al omului, dreptul conservării proprie –, aruncați între noi și voi sămânța urei, a pismeii și zavistiei, uitând și de aceea că, dacă vă purtați astfel față de noi, ne împingeți oareșcândva spre

¹ Pentru limbă, în *Telegraful român*, LI, 1903, nr. 7, p. 29.

² *Ibidem*.

dușmănie deși noi ne silim a fi față de toată lumea cu cele mai bune sentimente”¹.

Față de toate aceste abuzuri și manifestări dușmănoase, românii reacționau, așa cum se arăta, printr-o campanie energică, pe toate planurile, de fortificare a individualității și vieții naționale, de rezistență la toate prohibițiile și opresiunile șovine.² Arătând, în replică, adevărul că românii nu aleargă după cuceriri, nu lezează drepturile nici unei națiuni, ziarul accentuează întru totul legitim: „Tot ce face românul din patria aceasta este că se conservă raționalicește, – și a face aceasta îi este datorința cea mai sfântă”³. De o superioară valoare morală și politică este realitatea că, față de acțiunile ostile de deznaționalizare și maghiarizare, românii, în lupta pentru apărarea drepturilor naționale și respectarea drepturilor limbii, se întemeiază pe principii internaționaliste consecvente, înaintate și promovează, statornic și demn, o atitudine de respect și o conduită de echitate deplină, poziție de matură clarviziune istorică. Ei acționează în spiritul respectării drepturilor sacre ale tuturor popoarelor, răspunzând printr-o poziție receptivă, demnă, cu nelimitate disponibilități pentru o conviețuire și colaborare pe bază de desăvârșită egalitate: „Noi prieteni și frați putem să le fim maghiarilor, însă prieteni și frați putem să le rămânem numai câtă vreme ei ne lasă neatinsse comorile noastre cele mai sfinte: *limba* și *legea*. Dorim să o știe, deci, că, dacă atingându-se de aceste comori ale noastre dușmănie caută și dușmănie seamănă: – nu noi suntem cei ce voim să facem dușmănie”⁴. Prin promovarea acestor orientări și conduite *Telegraful român* se situează pe o poziție

¹ *Ibidem*.

² Ioan N. Ciolan, Victor V. Grecu, *Transilvania – ultima prigoană maghiară*, Roma (Italia), Edizioni Europa, 1980, p. 196, 205-206, 214, 223-224.

³ *Amicii noștri*, în *Telegraful român*, XLIX, 1901, nr. 121, p. 491.

⁴ *În lumină falsă*, în *Telegraful român*, LII, 1904, nr. 35, 137.

internaționalistă de mare actualitate și perspectivă istorică. Ofensiva antiromânească, mascată sau fățișă, se izbește de voința națională invincibilă, în cuprinsul căreia legătura indestructibilă dintre limbă și existența națională, și naționalitate, reprezintă o temelie, o baricadă care nu poate fi nimicită decât odată cu viața națiunii. Extinzând sfera rechizitoriului și asupra prigonirii, în aceeași epocă, a limbii române în Basarabia, în același scop de deznaționalizare, riposta demnă a ziarului cade ferm și avertizator: „Să tragă învățătură și aceia cari tot mai trag nădejde să ne poată maghiariza, să ne poată deznaționaliza, că e imposibil, pentru că românul mai ușor se desparte de viață decât de limba și naționalitatea sa, și venind la sentimente mai bune, să ne lase în pace pentru a ne putea dezvolta naționalicește în plină libertate – singurul lucru pe care îl cerem de la dâșii!”¹. Suveranitatea acestor principii este absolută și generală, hotărârea românilor, invocând intangibilitatea acestui drept, de apărare a acestuia, nu poate fi prin nimic zădărnicită, pentru că „după lege avem dreptul să pretindem limba națională limba poporului în școală, în administrație și în justiție”²(!).

Asemenea abuzuri și tendințe, manifestate acum de 150 ani (!), în condițiile istorice respective, își perpetuează ademenirile, revigorându-și ecurile, reverberațiile și întrupările până astăzi!³

Perspectiva, militantismul tenace, patriotismul eroic, aspru „răsplătite” de stăpânirile vremelnice, și, deasupra tuturor, clarviziunea și discernământul scrutării faptelor, care le asigură și astăzi valabilitatea și actualitatea, însemnătatea aportului lor în toate domeniile vieții naționale, sociale, politice și culturale, rolul și consecvența luptei lor pentru apărarea identității etnice,

¹ *Limba română în Basarabia*, în *Telegraful român*, XLIX, 1901, nr. 33, p. 135.

² *Patriotismul*, în *Telegraful român*, XLIX, 1901, nr. 127, p. 515.

³ Cf. Victor V. Grecu, *Identitate și multiculturalitate în Bucovina*, Simpozion internațional, Iași, Casa editorială Demiurg, 2009, p. 17-54.

pentru unitate național-statală, emancipare națională și integrare civilizațională europeană, definesc *Telegraful român*, alături de *Gazeta de Transilvania / Transilvaniei*, drept stegarii avangardei ofensivei național-politice și culturale românești, al căror aport primordial, rămas încă în umbră, revendică un studiu monografic complet, care să pună în valoare și să facă cunoscută contribuția lor inestimabilă în etapele decisive ale istoriei noastre naționale.

*

* *

Acestui context civilizațional evolutiv i se circumscrie și perspectiva globalizării, concept prioritar, devenit „obsesiv sau obsedant”, asumându-și emfatic blazonul suveranității, atât de diferit asimilat, cu aderență sau rezerve, în prezent, înzestrat cu multiple și contradictorii conotații, din care a emanat, uneori, un anume scepticism privind evoluția și destinul identităților etnice și naționale. Dar aceasta nu presupune și nu înseamnă o diluție, o eclipsare, cu atât mai puțin o neantizare a etniei, a identității etnice, cu toate atributele pe care le incumbă sfera noțională a acesteia, o omogenizare șablonardă printr-o terapeutică „procustiană”, ci dimpotrivă, ceea ce numim prin termenul de globalizare, entitățile societale reacționează la acest proces global printr-o *strategie identitară* proprie, închisă sau deschisă, în care triumfă seniorial *identitatea etno-lingvistică și culturală* având privilegiul perenității; civilizațiile care promovează strategii identitare închise se expun riscului dispariției, pe când identitățile deschise au șanse de expansiune.

Așadar, identitatea etnică, națională parcurge un proces de consolidare și îmbogățire într-un orizont cronospațial dat, de desăvârșire și diversificare a tezaurului de valori materiale și spirituale pe care le-au creat de-a lungul

istoriei, de continuitate și fortificare, cu toate avuțiile civilizaționale, în marea horă a popoarelor și națiunilor lumii, prin situarea într-o nouă relație, aceea de *coexistență*, în efortul masiv și unitar de emancipare, unitate și propășire civilizațională.

Căci, în lumina teoriei succesiunilor coexistente¹, „spre deosebire de epocile istorice revolute, când relația dintre cele 6-8 civilizații de pe cuprinsul planetei, era una de *succesiune*, lumea noastră este caracterizată de *coexistența* acestora, realitate ce conferă acestei coexistențe un caracter de sistem global, în cadrul căruia una dintre civilizații devine dominantă, respectiv civilizația occidentală”. Este un proces prin care civilizații diverse sunt aduse într-o „relație de coexistență”, fără a fi afectată, a pune în pericol *identitatea* etnică, întrucât globalizarea, concept eronat înțeles și care comportă o regândire și o clarificare, nu se referă la *conținutul civilizațiilor*, care rămân intacte, își păstrează și își perpetuează nealterat *identitatea*, ci „la coexistența lor, cu toată cohorta de efecte rare care decurg de aici și pe care aceasta le expune”².

*

Aspectele consemnate învederează cu prisosință că românii au înțeles și au militat întotdeauna pentru trimplul unuia dintre adevărurile mântuitoare ale evoluției lor, acela că *unirea* reprezintă temeiul existenței naționale, al identității, puterii și trăinicieii lor în istorie.

Reperete selectate demiurgic prin ani, din conștiința teoretică a vremilor și din acțiunile reprezentanților luptelor naționale necurmte pentru libertate, unitate, emancipare și integrare civilizațională, relevă, așadar, grandilocvent, că, departe de a constitui o revelație a zilelor noastre, așa cum se bravează

¹ Ilie Bădescu, *Criza civilizațională sau despre teoria succesiunii coexistente*, în *Academica* Revistă editată de Academia Română, XIX, 2008, 221-222, nr. 3-4, martie-aprilie, p. 57-63.

² *Ibidem*, p. 59.

uneori, postulatele fundamentale ale ofensivei generale și comune a românilor de pe întreg teritoriul etnic, pentru împlinirea idealurilor lor firești, s-au sedimentat și au fost formulate cu clarviziune și promovate cu patos, cu tenacitate și jertfă, încă din secolele anterioare, fiind perpetuate și fortificate de generațiile ulterioare și au fuzionat într-un crez național, reprezentând catehismul vieții politice și naționale a românilor.

Preluate și îmbogățite de către contemporani, ele au fost actualizate și regândite în alt climat istorico-politic și au fost angajate definitiv în fortificarea eforturilor convergente ale luptei tuturor românilor pentru libertate, unitate națională și emancipare, pentru integrare și sincronizare cu ritmul evoluției celorlalte națiuni cu o civilizație dezvoltată din Europa și din lume.

Examineate și relevate în contextul istorico-politic civilizațional respectiv, clarviziunea și militantismul care au dinamizat interesul, preocupările, inițiativele și acțiunile consacrate cultivării și unificării limbii literare ca și a culturii, ca mărturie supremă a identității naționale și temei al unității statal-politice, dobândesc o nouă și valoroasă semnificație, ce se impune a fi evidențiată cu atât mai mult astăzi, în contextul geopolitic contemporan, în orizontul cronospațial dat, când *identitatea națională* devine idealul suprem al epocii, disputându-și prioritatea cu dezideratele integrării europene și ale globalizării, a căror semnificație vitală și suveranitate trebuie recunoscute ca atare.

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i> (nr. 1)
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i> (nr. 2)
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i> (nr. 3)
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i> (nr. 4)
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i> (nr. 5)
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931-</i> (nr. 6)
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i> (nr. 7)
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007 (nr. 8)	
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i> (nr. 9)
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i> (nr. 10)
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i> (nr. 11)
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i> (nr. 12)
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i> (nr. 13)
Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i> (nr. 14)
Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i> (nr. 15)
George Banu	<i>Actorul european</i> (nr. 16)
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i> (nr. 17)
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i> (nr. 18)
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i> (nr. 19)
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i> (nr. 20)
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i> (nr. 21)
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i> (nr. 22)
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i> (nr. 23)
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i> (nr. 24)
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării. Idealuri ale militantismului și spiritualității românești</i> (nr. 25)